

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

41e jaargang nr. 3

mei - juni 2012

Inhoud

- Alexander-Karel Evrard: Enkele herinneringen aan de Oude Bijloke.	182
- Ernest Lacqur: Inventaire Archéologique: Grafsteen van d'Asscherie van der Couderborch.	192
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties: Predikherenkerk of Kerk van de Dominicanen, Jacobijnenstraat.	194
- Luc Devriese: <i>Ghendtsche</i> toestanden: "Zieke lieden" overal buiten de stadspoorten.	199
- Pierre Kluyskens: Kloosterorden (vervolg en slot).	210
- Erik De Keukeleire: Zoeken naar andere vormen van openbaar vervoer in Gent (1897-1932).	221
- Rudy van Elslande: De Man van Smarten uit de omgeving van de Meester van Flémalle.	235
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 16-17-18-19 December.	240
- Daniël Van Ryssel: Vergeten Gentse schrijvers: Napoleon De Pauw (Gent 1835 - Gent 1922).	248
- Bibliografie.	251
- Dit bestaat niet meer. Het Pand vóór de restauratie.	256

ENKELE HERINNERINGEN AAN DE OUDE BIJLOKE

Als een der laatste overlevenden (van de generatie 1923) der artsen die nog gans hun opleiding in de Oude Bijloke hebben gekregen wil ik hier in het kort enkele herinneringen aan dit voormalig ziekenhuis vastleggen, een greep vervolgenheden met ook een paar anekdotes.

Eerst heel beknopt iets over de gebouwen. De oudste gedeelten - zoals alle bewuste Gentenaars zullen weten - zijn nog middeleeuws: de ondertussen concertzaal geworden oorspronkelijke ziekenzaal (circa 1228; met de formidabele, unieke eiken zoldering; dit was de voortzetting van de Utenhove-stichting 1201 naast de St-Michielskerk, zoals we in een tentoonstelling in het Pand op Onderbergen anno 2001 hebben belicht).

In onze tijd was de grote ruimte stapelplaats voor allerlei afgedankt materiaal, fietsenstalling, etc. geworden.

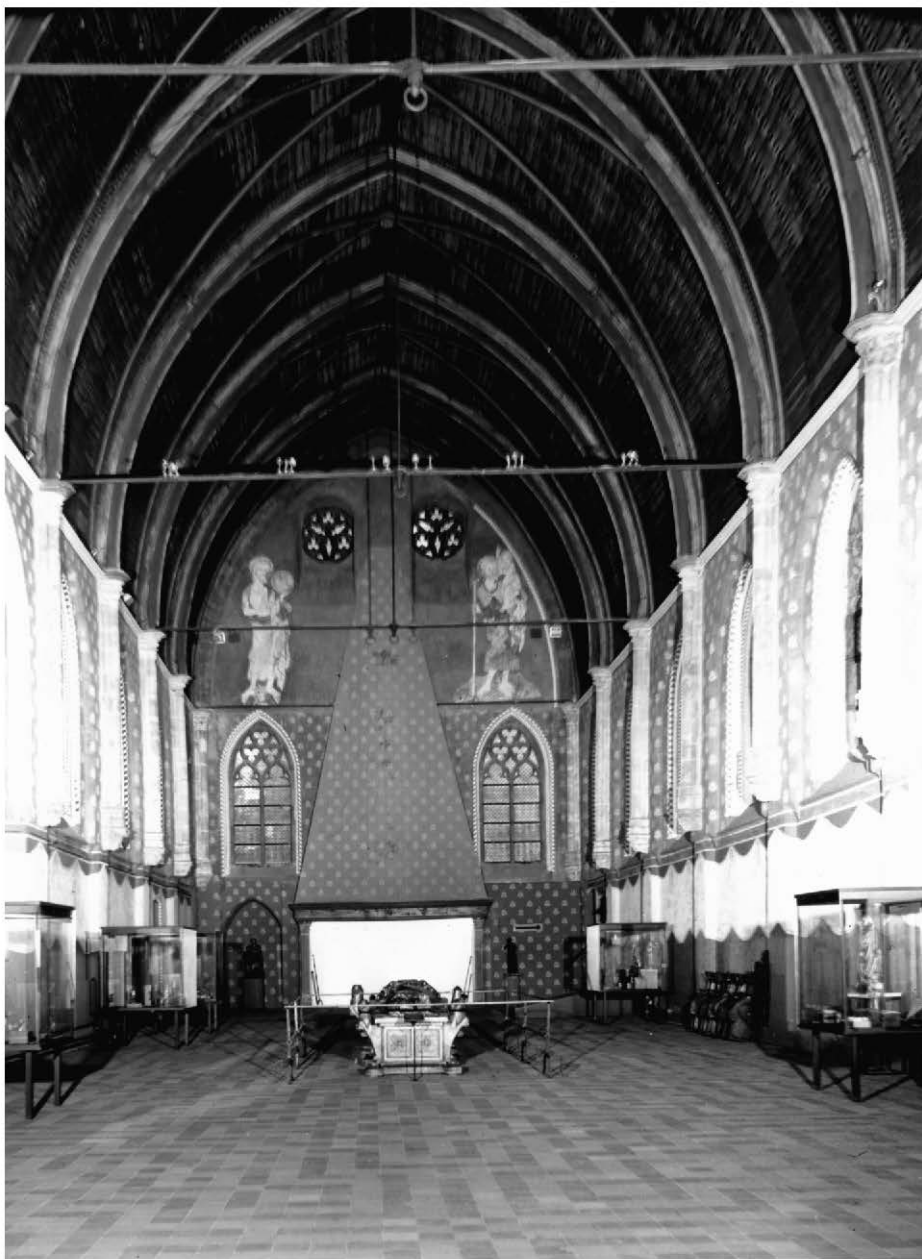
Ernaast is de gewezen kapel (later lijkenhuis), eveneens in Doornikse steen. Erachter bevindt zich het bakstenen "Craeckhuys" uit de jaren 1500, waarin wij nog jarenlang patiënten hebben behandeld. Ook in het autopsielokaal was er nog een romaans overblijfsel.

Buiten het complex gelegen (aan de overkant der straat naar de Coupure toe) was het "Blindenhuis", pas in de 19e eeuw door weldoener Van Caeneghem gesticht (waar sommigen van ons een primo-infectie tbc hebben opgelopen). De "oude" Bijloke (die eigenlijk al een nieuwe van rond 1870 was) werd door stadsarchitect Adolf Pauli ontworpen (die ook met Joz. Guislain het eerste zenuwlijdersgesticht van het land had gecreëerd).

Typisch waren de hoge, neogotische ziekenzalen; volgens de toen heersende hygiënevoorschriften moesten de ruimtes hoog zijn om voldoende luchtverversing te bekomen; voor de verwarming der enorme zalen gaf dit wel een probleem. Als men de ruime hall binnenkwam: de mannenzalen links, de vrouwenzalen rechts.

Er heerste een speciale sfeer in die Oude Bijloke: de eindelooslijkende gangen, de schaarse verlichting 's avonds, de schuifelende tred van de aalmoezenier voorafgegaan door een zuster met lantaarn voor berechting van een stervend oudje. De masoeur zorgde dan ook wel voor "'t kruiske van den dood" tussen de vingers.

Het stadshospitaal was van de C.O.O. (voorloper van OCMW); er kwamen vele oude mensen overwinteren - of sterven - (meestal van longontsteking). Verwarming, licht, verzorging, voor behoeftigen kosteloos. Als de lente en de

De ziekenzaal van 1228.

Ingang van het Neo-Gothiek gebouw van Adolphe Pauli (±1870)

Bijlokekaai. Ingang van de Materniteit.

zon verschenen, voelden ze zich genezen en konden ze weer naar huis. Ik had die sukkelaars niet van plantrekkerij willen beschuldigen.

Als een “facteur” met hun pensioentje kwam, moesten ze aftekenen; we merkten dat sommigen met een kruisje tekenden (zo ongeletterd dat ze zelfs hun eigen naam niet konden zetten). “Ja, menhiere den dokteur, ‘k en hê kik nie lange naor ‘t schoole keune gaon, ‘k stonde kik al van mijn neege jaor in de natte continu’s”.

Onze huidige media waren er nog niet, de meeste patiënten waren onwetend; enkele meer ontwikkelden hadden thuis een vulgarisatie-boek van Dr. Dubois of zelfs een “Larousse Médical” die ze als een evangelie raadpleegden.

Mijn moeder die toen ook al op de Citadellaan woonde, vertelde dat men in haar jeugd ‘s nachts de kloefkens hoorde voorbijkomen van de kinderarbeid der katoenfabrieken. (Denk maar aan de film over Adolf Daens, of aan pater Stracks boek “Arm Vlaanderen”).

Tijdens de 2e wereldramp was de helft van het hospitaal voor Wehrmacht-gekwetsten en -zieken, de andere voor de stadspatiënten.

In de tuin waren er schuilkelders die met het ziekenhuis verbonden waren (sommige van die “bunkers” bestaan nog.)

In deze periode is er een poging geweest de Bijloke op te blazen (men kan zich afvragen of men zoiets doet met een hospitaal, dat onder de bescherming van het Internationale Rode Kruis dient te staan).

Er was ook een verbinding met de universitaire poliklinieken aan de Pasteurlaan en de Godshuizenlaan, waarlangs patiënten per rijdende brancard of rolstoel naar “de piste” werden overgebracht (demonstratie in de rotonde of klinische les; zo hebben we b.v. nog onze magistrale chirurgie-prof. Fritz De Beule een borstampuatie zien uitvoeren in volle studentenklas; nu is zo iets niet meer mogelijk).

Aangezien er van gebruik van het Academisch Ziekenhuis nog geen sprake was, bestond er een overeenkomst tussen Stads-COO en Faculteit Geneeskunde der Unief ter verdeling van de zalen en de patiënten. Dit bracht wel rivaliteit en wrijvingen mee; van op “de wacht” (de opname aan de ingang) werden er soms interessante gevallen “weggesmokkeld”.

Op de verdieping waren er kamers voor betalende patiënten.

Rond (en in) iedere zaal was er wel een kat om muizen en ratten weg te houden; van toxoplasmose e.a. infectie-overdrachten had men nog niet veel weet. Prof. J.De Busscher hield zelfs “tour de salle” met de gestreelde Blackie op de arm (die zwarte Tybaert sliep in de linnenkast waarin alles ter desinfectie heet-gestreken moest zijn).

Eveneens door de Zusters Cisterciënzerinnen bediend was de “Refuge” aan de

Coupure (Toevlucht van Maria); gezien daarheen privé-patiënten werden ver-
sluisd, noemde men deze Refuge de Marie ook wel “le Refuge des profes-
seurs”; nu is die kliniek tot home verbouwd (waar ook de laatste Zusters uit-
sterven).

Vlakbij de ingang & hall (rechtover de wacht & opname) was de apotheek
waar de brave Jw. Cecile Middelaere heerste (zij speelde ook een rol in de
katholieke vereniging “Côme-Damien” voor artsen en apothekers).

Met de hospitaaldirecteur, die een stadsambtenaar was, hadden wij weinig
contact.

Bij het ziekenbezoek (een paar namiddagen per week) was het soms een echte
begankenis; platte Gentenaars spraken van “‘t besoch”. Voor patiënten die in
ontwenning waren, werden soms ganse “kaba’s” bierflesjes binnengesmok-
keld.

De meeste lessen kregen we in de twee rotondes van polikliniekencomplex
(door architect Cloquet ontworpen); ook sommige in het Rommelaere-insti-
tuut (rechtover de Bijloke).

De sympathieke bediende in de Anatomie Hippoliet Van Ootegem kookte
beenderen uit de dissectie-zaal af, die studenten zich ter studie aanschaf-
ten.

Door Dr. Urb.Thiry werd een eentalig letterkundig en historisch tijdschrift
“Les Cahiers de la Biloque” uitgegeven (waarin o.a. ook J. De Busscher meer-
maals schreef).

Als de stagiairs ‘s morgens ruim nuchter bloed kwamen afnemen, was de
reactie soms: Ja, ze gaon weere bloewuste maoke.

Op de zaal stonden siphonflessen spuitwater, waarvan studenten soms mis-
bruik maakten om mekaar te belagen.

Medicatie werd in een groot receptenboek voorgeschreven; het waren toen
nog meestal bereidingen (en niet zoals nu kant en klaar verpakte specialitei-
ten; de apothekers hadden er nog werk aan en droegen meer verantwoordelijk-
heid; nu dreigen deze intellectuelen eerder winkeliers te worden).

Wij gebruikten nog ventousen (brandglazen) tegen pneumonie (vanaf ‘44-45
verdrongen door penicilline) en bloedzuigers tegen beroerte.

Buiten alcoholisme betroffen vroeger de meeste verslavingen morfinomanie;
en dat had men nog eigenlijk meest bij dokters, verpleegsters of apothekers
(die er het gemakkelijkst konden aangeraken).

Soms was er een dronkaard die met een onschuldig gezicht vroeg of hij wel
spuitwater mocht drinken.

Voor al bij vrouwen zagen we verslaving aan poeders van ‘t Wit Kruis (die al
van ‘s morgen vroeg werden geslikt, als stimulerend middel; er zat o.a. cof-
feïne in).

Als een behandelende arts geen duidelijke verklaring voor eerder vage klachten vond, was wel eens de sussende uitleg “Madam, ‘t zal van de lever zijn” (een nogal mysterieus orgaan met brede rug).

Soms was er wel eens een echte plantrekker; zo herinner ik mij een overigens struise man die nooit regelmatig gewerkt had (altijd wel van een of ander vaatje tappend: werklozensteun, ziekentrok, openbare onderstand, toen hij merkte dat men hem door had, veranderde hij van huisarts; hij vond wel altijd iemand bereid attestjes te schrijven. “Z’hên mij daor ne kier verplicht tewirkgesteld. ‘k Hê mij moete bukke, en ‘k hê mij daor geforceerd. ‘k Hê mij ne kruuk gedraoid en ‘k ben nuunt nemier goe gekome.”

Nu zocht hij invaliditeit.

Zenuwlijders lagen eerst verspreid over gans ‘t hospitaal, zodat gans de processie (diensthoofd, werkleider, assistenten, stagiars, verpleegsters) kilometers moest afleggen voor “den tour de salle” (die bijna geheel de voormiddag kon duren).

Sinds 1955 werden de neuropsychiatriegevallen (want dat was toen één specialisme) samengebracht in 2 enigszins vernieuwde zalen (14-15) aan de Bijlokekaai (rechtover de bootjes van Dua op de Leie). Dit onder het waakzaam oog van Zuster Tarcisia (die door de studenten “het Fort” werd genoemd om haar indrukwekkende gestalte).

Voor de Zusters in het algemeen heb ik wel altijd respect gehad, omdat ik soms zag dat ze zelf met gezwollen benen naast de bedden stonden (dat ze dus zelf hadden moeten rusten of behandeld worden, doch dat ze hun zieken niet in de steek wilden laten; chapeau!).

“De Blauwe Kamer” was een isoleercel voor geagiteerde patiënten (met ijzer beklede deur, waarin een kijkgaatje; beschermde verlichtingslamp bovenaan; in de vloer gefixeerd ijzeren bed). Er kon gebruik gemaakt worden van een dwangbuis of dwangjak, in sterke moeilijk verscheurbare stof, met lange mouwen die op de rug werden samengeknoot (in het Frans camisole de force, in de volksmond: ‘n zottencapote). Daar werden manisch-agressieve gevallen in ondergebracht, maar vooral in de weekends ook alcoholisten die door de Gentse politie werden binnengebracht (zo herinner ik me een gekend Gents kunstschilder met delirium tremens).

In de psychiatrie had men nog niet veel anders dan bromuren of bromiden, enkele barbituraten en de chloralsiroopfles waarmee de Zuster ‘s avonds rondging om bij de zieken een goede nachtrust te induceren.

Er was ook een grote rose fles (met zelfs een doodshoofd op; ne pas dépasser la dose prescrite): waarin niets anders stak dan frambozensiroop; dat werd

gegeven aan ingebeelde zieken en aan hysterische patiënten, en die waren daar heel content van; het gedacht doet ook veel (suggestieve psychotherapie, of placebo-effect).

Zoals wij de penicilline in '44 hebben weten binnenkomen, kwamen de psychofarmaca pas in het begin der vijftiger jaren op de markt (Largacti), reserpine, haloperidol), en dat veranderde wel de sfeer in de psychiatrische afdelingen en de gestichten.

Zoals in de periode die ik hier bedoel, de ingewikkelde technische onderzoeken nog niet bestonden, waren ook de medicatiemogelijkheden nog beperkt. En werden nog vaak plantenextracten voorgeschreven als meidoorn, maretak of valeriana. Opiumpillen of laudanum kwamen ook voor.

Electro-shock werd tegen zware depressie (met suïcidedreiging) regelmatig toegepast. Ik heb mijn diensthoofd het toestel nooit zien aanraken, het assistentje moest het maar doen; zo heb ik in de loop der jaren drieduizend shocks moeten toedienen, maar heb er geen enkele ernstige complicatie mee ondervonden; dat was toen het enige dat hielp.

Tegen dementia paralytica (laattijdige verwikkeling van syfilis in de hersenen) werd malariakuur aangewend (die dan met kinine moest worden beëindigd). Daartoe dienden wij dan eerst een besmette mug uit het Tropisch Instituut te Antwerpen te bestellen. Toen eens het insect in een speciale verpakking op de Bijloke toekwam had de portier niets beters gevonden dan de zending op de chauffage te plaatsen, de mug was van haar stokken gegaan, we hebben ze nog kunnen reanimeren, maar ze heeft niet meer willen steken...

Enkele gezegden van patiënten zijn me bijgebleven, we mochten er natuurlijk niet bij lachen, maar soms kon men een milde glimlach onderdrukken.

Algemeen werd het mannengesticht "Saint-Guislain" genoemd, hoewel de nochtans verdienstelijke man (later tot grootste-prof-van-Gent uitgeroepen), nooit tot de eer der altaren werd verheven.

Smalend werd gezegd dat de "Gezondheids-straote (op de Brugse Poort) tusche 't kirkhof en 't zothuis" lag.

"Mijne man hee 'n tromboneke in zijn huufd gehad. Ik hê zelve nog in Sleine gezeete. En 'k hê kik twee aangekapte kindjes".

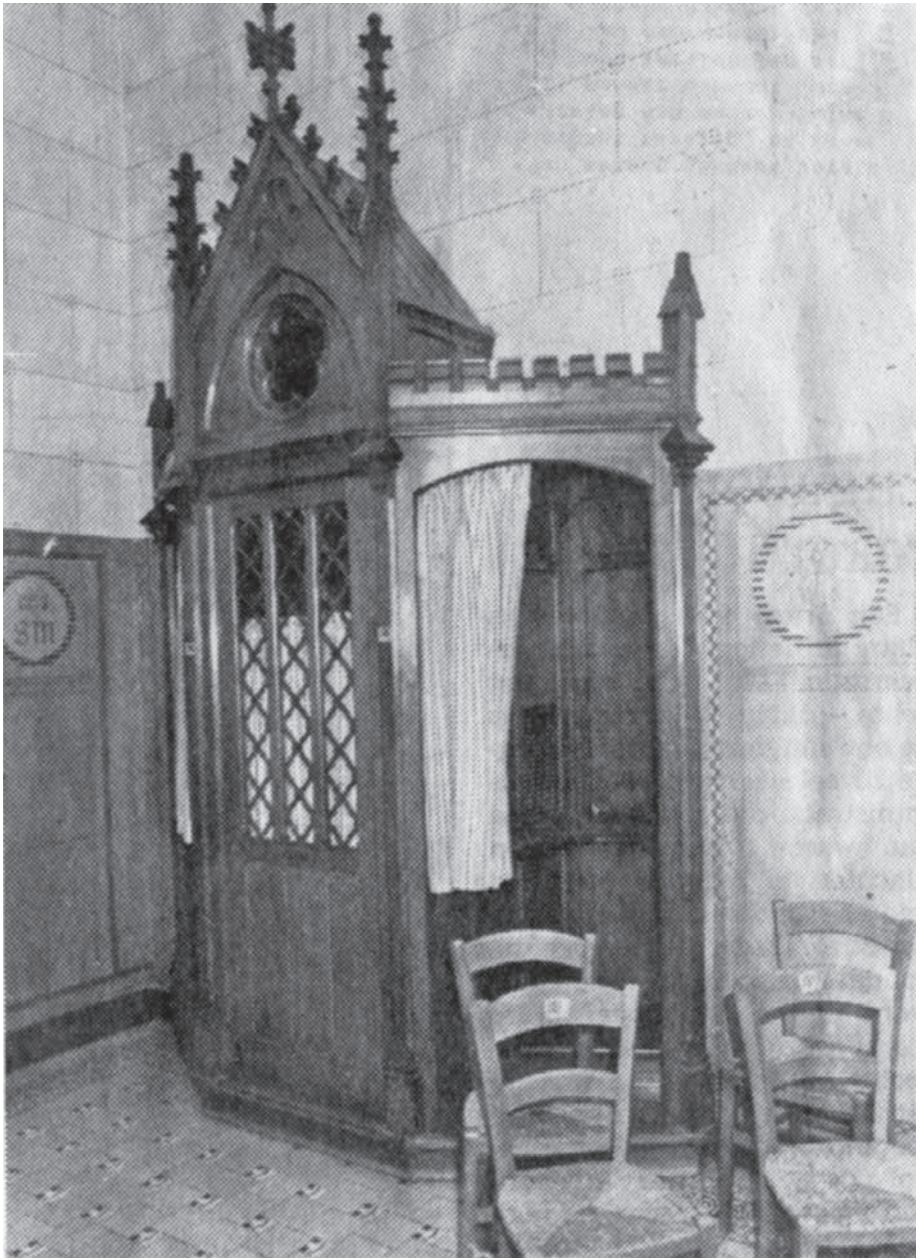
Een andere brave vrouw zei in Kamiela (St-Denijs-Westrem) gezeten te hebben en in Matadi (een haven in Kongo? Neen, Mater Dei te Sleidinge).

Ze had tegen keenen (winter-kloven Bonte Piro gekregen (Baume du Pérou). Apotheker Edmond Boonen (Begijnengracht) en Jules Mathijs (Steendam) waren bekend om hun (sterk laxerende) "zwarte flassche". Men vertelde te Gent dat als iemand de weg naar die apotheken vroeg, er gezegd werd: "'t Es nie moeilijk, ge moet maor de spèttelijngje volge".

1982. Na de verhuis...

Lot 700 op de openbare verkoop van de inboedel van de kliniek De Bijloke:
een eiken biechtstoel.

Vaak vernamen wij bij ondervraging van bejaarden dat ze thuis met 10 of 12 kinderen geweest waren, maar dat er maar een viertal in leven gebleven waren: door de seskens, 't vier in den buik, slijmziekte (complicatie van banale mazelen of kinkhoest), de kroep, etc.

Als men een trillende stemvork op de gewrichten plaatste om de diepe gevoeligheid te testen, en aan de zieke vroeg wat hij gewaar werd, kon men een waaier reacties vernemen: zinderijng, beevijng, trillijng, kriebelijng, dao-verijng, weemelijng, schokke, elenktriek, mieregevoel, iets da leeft, gelijk 'n bieste die weemelt, een humorist sprak zelfs van fa dièze of si bemol.

En nu tenslotte een laatste schuifje over het roemloze einde van de aloude Bijloke. Vóór de verhuis naar de nieuwbouw op Ekkergerm werd op één namiddag gans de inboedel van het historische ziekenhuis publiekelijk verkocht.

Tevoren was er een kijkdag voor gegadigden, waarbij men kon zien dat keuken en kelders bruin zagen van de kakkerlakken en waarop bijna alle koperen klinken van de deuren verdwenen (toen ook al, vóór de komst van Oost-blokkers).

De veiling zelf verliep in een hels tempo; ik herinner me het eerste lot: 850 ijzeren bedden, niemand geïnteresseerd? Adjugé, aan een opkoper van oude metalen, voor versmelting. Een massa houten rekjes waarop bedlegerige patiënten konden eten; 1 fr. 't stuk, niemand? 0,50 fr. niemand? Toegewezen aan 25 centiem voor stoofhout.

En zo ging dat door tot de inboedel van de (ontwijde) kapel toe.

Ik heb daar slechts wat kleinigheden kunnen redden (als souvenir aan een site waarop ik een halve eeuw had gewerkt, mijn eigen Dienst was in de aanpalende polikliniekgebouwen aan het Bijloke-hofje).

Herinneringen die ik nadien aan het Dr. Guislain-museum en aan de Geschiedenis der Geneeskunde (Pand Onderbergen) heb geschonken.

De ziekenzalen van 1870 gingen stedelijke onderwijsinstellingen worden.

Het unieke gotisch hospitaal van 1228, waar eeuwenlang zoveel patiënten kreunden en stierven, zou voortaan voor muziek en zang gaan dienen.

Sic transit gloria mundi...

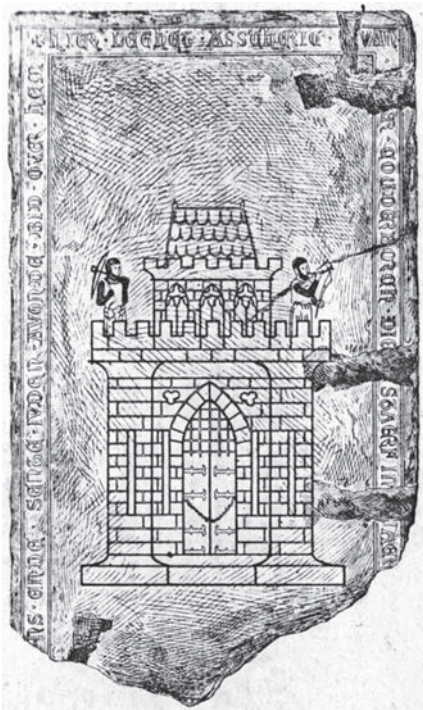
Alexander-Karel Evrard
(88 j.)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 231

Op 16 Januari 1902 stelde Ernest Lacquet in de rubriek “Beeldhouwwerken - Museum van Stenen Voorwerpen in de ruïnes van de St-Baafsabdij - XIIIe eeuw” in het Frans een fiche op over

Grafsteen van d'Asscheric van der Couderborch

De hier afgebeelde grafsteen in Doornikse graniet heeft een hoogte van 1,95 m. en een breedte van 1,00 m. Blootgelegd in 1885 was hij sedert de XVe of de XVIe eeuw, denkt men, ingemetseld in de pijler van de oude Braemgatenbrug.

Dank zij deze omstandigheid en niet-tegenstaande het feit dat de afbraak met dynamiet gebeurde, is de tekening perfect bewaard gebleven. (1)

De levendig gebleven lijnen hebben de oude polychromie met witte, zwarte en rode tinten bewaard. Ze is samengesteld uit een pasta bestaande uit was en misschien een wit hars, gemengd met kleurpoeder dat koud ingewerkt werd in de groeven. Aangezien deze pasta redelijk fragiel is, is het exemplaar dat het museum bezit waarschijnlijk enig in zijn soort.

In het midden van de zerk is een versterkte poort gegraveerd waarvan de vorm wel bepaald is. De ogivale poort wordt gesloten bij middel van twee vleugels voorzien van acht hengsels en een versterkingsketting, in het bovenste deel een valpoort, langs weerszijden van de spitsbogen boven de ingang

van de poort ziet men een drielobbig rond venster; iets lager lange en smalle schietgaten. Deze worden herhaald op de steunmuur van het hoofdgebouw. Een vooruitspringende galerij met kantelen omringt het platform van de constructie die overkoepeld wordt door een donjon met een gekartelde kroonlijst, bedekt met een dak. Deze verdieping wordt verlicht door drie kleine lancet-

vensters en twee kijkgaten, waarboven een drielobbig timpaan.

Op de kantelen van het platform, twee krijgs mannen met pantserhemd en rode maliënkolder. De ene draagt op de schouder een kruisboog, de andere blaast op een hoorn en houdt een blank, scherp wapen in de hand, een soort zeis.

De inscriptie rondom de zerk wordt omkaderd door twee rode biezen met een beginkruis en driehoekige rode punten. Een Romeins schrift met afgeronde hoofdletters wijst naar de tweede helft van de XIIIe eeuw en zijn van een zeer merkwaardig model. De letters E en R zijn altijd samen verbonden.

Ziehier de juiste transcriptie van de tekst die geen enkele afkorting bevat, althans in het bewaard gebleven gedeelte, want de onderste kant van de zerk die het jaartal draagt ontbreekt, spijtig genoeg.: HIER LEGHET ASSCHERIC VAN (D)ER COUDERBORCH DIE STAERF IN(T)JAE(R)... (UP SENTE SIMOE)NS ENDE SENTE IVDEN AVONDE (27 OCTOBRE) BID OVER HEM.

De bibliotheek van de Stad en van de Universiteit bezit een gekleurde tekening van deze zerk, uitgevoerd door Leopold Schellinck de 6e augustus 1885, op de schaal 15/100 met de personages en de vensters van de verdieping op originele afmetingen.

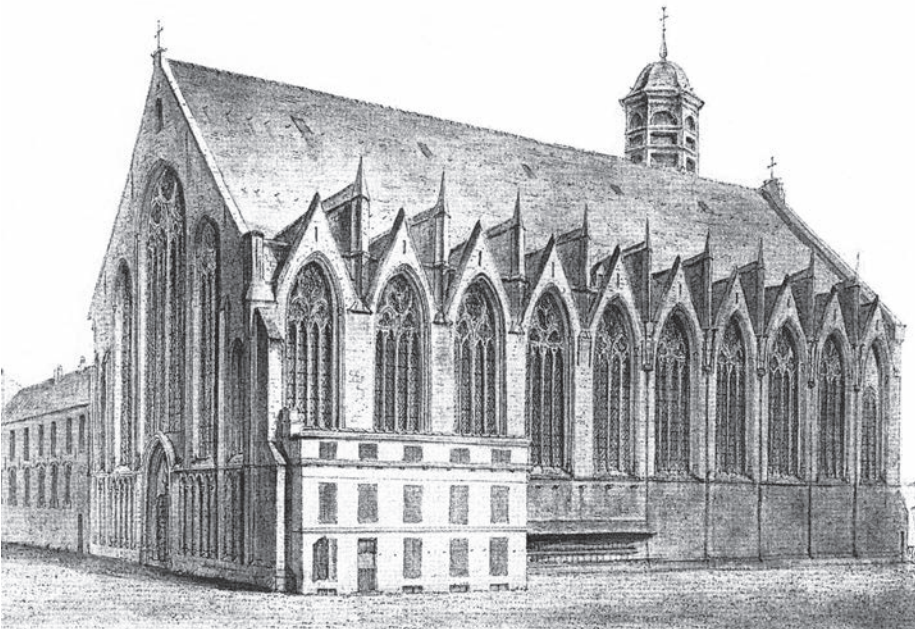
Cfr. J.Béthune in *Messenger des sciences historiques*, 1892, pp.1-5.

- (1) De gravure vertoont sporen van de inkervingen die in de steen gemaakt werden voor de plaatsing van haken die moesten dienen om de steen vast te metselen in de brugpijler.
- (2) Moet men er de wapens in zien van de van der Couderborch?
Men zou het kunnen denken, want de nationale archieven in Parijs bezitten een zegel van Wautier van der Couderborch, die leefde rond het midden van de XIIIe eeuw; en deze zegel vertoont een wapenschild met een gekartelde toren met het opschrift:
s. WALTERI E FRIGIDO CASTELLO.

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES

Predikherenkerk of kerk van de Dominicanen, Jacobijnenstraat.

In 1228 werd het Dominicanen- of Predikherenklooster gesticht in Onderbergen. Algemeen wordt aangenomen dat de Dominicanen al vroeger in de stad verbleven, maar dat het officieel wonen pas op die datum door de overheid werd erkend. Voordien was op die plaats het Wittocx-hospitaal van de familie Uten Hove gevestigd, maar het hospitaal werd te klein en verplaatst naar de Bijloke. Het oude hospitaal werd het klooster van de paters Dominicanen. (Gemiddeld verbleven er 30 à 40 paters en 10 à 15 lekenbroeders.) De traditie zegt dat de kerk werd opgericht in 1240. In ieder geval werden in 1263 de gelovigen opgeroepen bij te dragen tot de voltooiing van de kerk. Het was een gothische kerk, in Doornikse hardsteen, met hoofdingang, een dubbel portaal met centraal een deurstijl, in Onderbergen en koor (een eigen-

Kerk van de Dominicanen in 1848. Aquarel van Auguste van den Eynde.

Interieur van de kerk van de Dominicanen.
Aquarel van P.J. Goetghebuer.

lijk koor was er niet) aan de Leie. Het was een zaalkerk van 52 meter lang en 16 meter breed (22 m. als men de zijkapellen meetelt), met één beuk of schip (het breedste dat men kende), dus zonder pilaren, onder één houten gebint of spitsbooggewelf met een zadeldak. Ze had ook zijkapellen, tien aan elke zijde, met spitsboogvensters gescheiden door steunberen, waar boven ieder altaar een schilderij hing van goede kunstenaars (o.a. van J. Van Cleef, N. Roose, J. van den Heuvel, G. De Craeyer). Verder bezat de kerk ook marmeren en houten altaren en een merkwaardige communiebank die de kerk over de volle breedte afsloot. Ze besloeg met haar tien traveeën, zonder dwarsbeuk, de volledige rechterhelft van de smalle Jacobijnenstraat (Jacopinen was in de Middeleeuwen ook de naam voor Dominicanen). De west- en oostgevel was vlak afgesloten. Aan de zuidkant stonden ook enkele huisjes tegen de kerk aangebouwd. In 1458 deed het klooster beroep op Karel de Stoute om stabiliteitswerken te laten uitvoeren. In de 16e eeuw hadden klooster en kerk te lijden van de woelingen tussen Karel V en de Gentenaars in 1539, maar veel meer nog van de beeldstormerij van 1566. Het was toen dat alle boeken en handschriften van de bibliotheek in de Leie werden gegooid. De kerk werd hersteld met een toelage van de stad. Van 1578 tot 1584 werd het klooster een calvinistische school en de kerk werd gebruikt als Calvinistische tempel. In de 17e eeuw werd de kerk hersteld en werd een nieuw glasraam aangebracht aan de kant van de Leie. Nog in de 17e eeuw werd het koor verminderd om de voorkerk in barokstijl te verlengen.

In 1796 werden de paters uit hun klooster verdreven. In de kerk werden de biechtstoelen gebroken, de schilderijen gescheurd, het orgel verdween, het koor lag verwoest en uit de heilige vaten had men jenever gedronken. In 1797 werden klooster en kerk door het departementsbestuur verkocht aan burger Van der Linden, die het kocht in naam van de weggejaagde paters, die er als burgers mochten blijven wonen. In 1802 werd de vrijheid van godsdienst hersteld en herbegonnen de paters hun priesterwerk. Maar de middelen ontbraken hen om in hun onderhoud te voorzien en ze verhuurden het klooster, zonder de kerk, aan de heer Velleman, bouwmeester. Later werden ze uit nood gedwongen het klooster te verkopen. Van dan af begon de ondergang van het klooster: de cellen werden verhuurd als woonsten; de refter werd een verkoopzaal en garage; andere ruimtes werden opslagplaatsen. De paters kochten een huis in de Peperstraat en huurden verder de kerk in Onderbergen. Op 2 oktober 1854 werd voor de laatste keer een liturgische dienst gehouden in de kerk. Daarna werd ze definitief gesloten.

In de loop van de 19^e eeuw was de kerk in de Jacobijnenstraat zo bouwvallig geworden en omdat er bovendien een Bijzonder Plan van Aanleg was om de Jacobijnenstraat te verbreden, werd ze in het voorjaar van 1860 - onder afkeu-

Zijgevel van de Dominicanen Kerk.

rende belangstelling! - afgebroken. Er diende springstof aan te komen om het 13e eeuwse metselwerk op te ruimen. Voordien werden alle altaarschilderijen naar de reserve van het Museum voor Schone Kunsten overgebracht en werd de rest van de inboedel verkocht, o.a. ook de vloerstenen. In september waren de afbraakwerken voltooid. Voor het eikenhout werd 7.000 Fr. betaald. De afbraak bracht 37.000 kg ijzer op, 10.000 kg lood en 300 kubieke meter arduin. De massa steengruis, 3.300 kubieke meters, werd met zeven grote bakschepen afgevoerd.

Architect J. Walckiers bouwde in 1911 te Sint-Lambrechts-Woluwe de Sint-Henricuskerk naar een exact model van de gewezen Gentse dominicanenkerk. De paters Dominicanen verblijven thans (2009) in het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Sint-Amandsberg.

In de 20ste eeuw raakte het kloosterpand steeds verder in verval. Een troosteloze woonkazerne voor marginalen en kunstenaars. Had men in de 19e eeuw weinig belangstelling voor oude bouwwerken, ook in de jaren 1950 gingen er stemmen op om wat er nog overeind stond te slopen om plaats te maken voor een parking. Een zeer interessante ligging voor een parking, zo midden in het centrum van de stad met de Veldstraat, dé winkelstraat van Gent, aan de overkant van de Leie. In 1963 verwierf de RUG voor 18 miljoen fr. de gebouwen, die in de jaren 1970-1980 volledig werden gerestaureerd. Behalve wat overblijfselen van de N.-zijgevel uit de 13e eeuw, blijft er van de kloosterkerk geen spoor meer over.

Overigens is de kerk van de Dominicanen niet de enige kerk die te Gent werd gesloopt. In 1581 werd Sint-Veerlekerk (1212-1581) bij het Gravensteen, de hofkerk van de graven van Vlaanderen, afgebroken, en in 1799 werd de O.-L.-Vrouweparochiekerk, staande aan de kant van de Sint-Pietersnieuwstraat, met de grond gelijk gemaakt om het Sint-Pietersplein als marsveld of exercitieplein aan te leggen.

Literatuur

F. De Potter, Gent, van den oudsten tijd tot heden, deel VIII, 1901.

De Dominikanen te Gent, brochure uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling "De Dominikanen te Gent (1228-1968), 1968.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur, deel 4 nb Z-W Stad Gent, 1979.

W. Simons, G. Bral e.a., Het Pand, acht eeuwen geschiedenis van het oud Dominicanenklooster te Gent, 1991.

Daniël Van Ryssel.

***GHENDTSCH*E TOESTANDEN**

‘ZIEKE LIEDEN’ OVERAL BUITEN DE STADSPOORTEN

Deel 1

Het Zieklien, een zijstraatje van de Maaltebruggestraat in de Sint-Pieterstationwijk (Sint-Pieters-Aalst) herbergt een Gents stukje folklore waarvan Lodewijk De Vriese een mooie beschrijving wist te geven. In zijn *Een wandelingsken in 't ronde van Gent* hangt hij een levendig beeld op van de jaarlijkse Zieklienkermis waarbij de ‘burgemeester van 't Zieklien’ een belangrijke rol speelde¹. Heel wat minder plezierig is het werkelijke verhaal dat achter die naam verborgen zit. Hij betekent ‘zieke lieden’ (zieke lieën) of ‘beziekten’ en dat waren tot in de Late Middeleeuwen uitsluitend melaatsen (leprozen).

In de Gentse geschiedschrijving zijn enkel het Zieklien op Sint-Pieters-Aalst en het Rijke Gasthuis tussen de Torrepoort en de Brugsepoort goed gekend als leprozenoorden. Het eerste vanwege een toevallig blijven voortbestaan van Zieklien als plaatsnaam en later als straatnaam. Het tweede vooral doordat talrijke schriftelijke gegevens voorhanden zijn en ook omdat de instelling na de omvorming tot klooster in de 17de eeuw de naam ‘Rijke Gasthuis’ bleef dragen die refereert naar zijn vroegere functie. Het nog bestaande gebouwencomplex tussen de Hoogstraat en Rasphuisstraat - Marialand herinnert daar trouwens nog aan.

Maar er waren heel wat meer plekken toegewezen aan melaatsen. In dit artikel gaat de aandacht vooral naar een onbekend gebleven aspect van de leprozensituatie: de zeer specifieke verblijfplaatsen van de melaatsen ‘ter poorten’: buiten de Gentse stadspoorten.

Voor we daaraan toe zijn, bekijken we in dit eerste deeltje even de betekenis en verspreiding als toponiem (plaatsnaam) van de term ‘zieke lieden’ en proberen we vooral de eigenaardige middeleeuwse houding tegenover melaatsheid min of meer te begrijpen. Waarom werden melaatsen buiten de poorten gesloten? Het antwoord ligt niet zomaar voor de hand.

Ziek is gelijk aan melaats ... en melaats is gelijk aan ziek

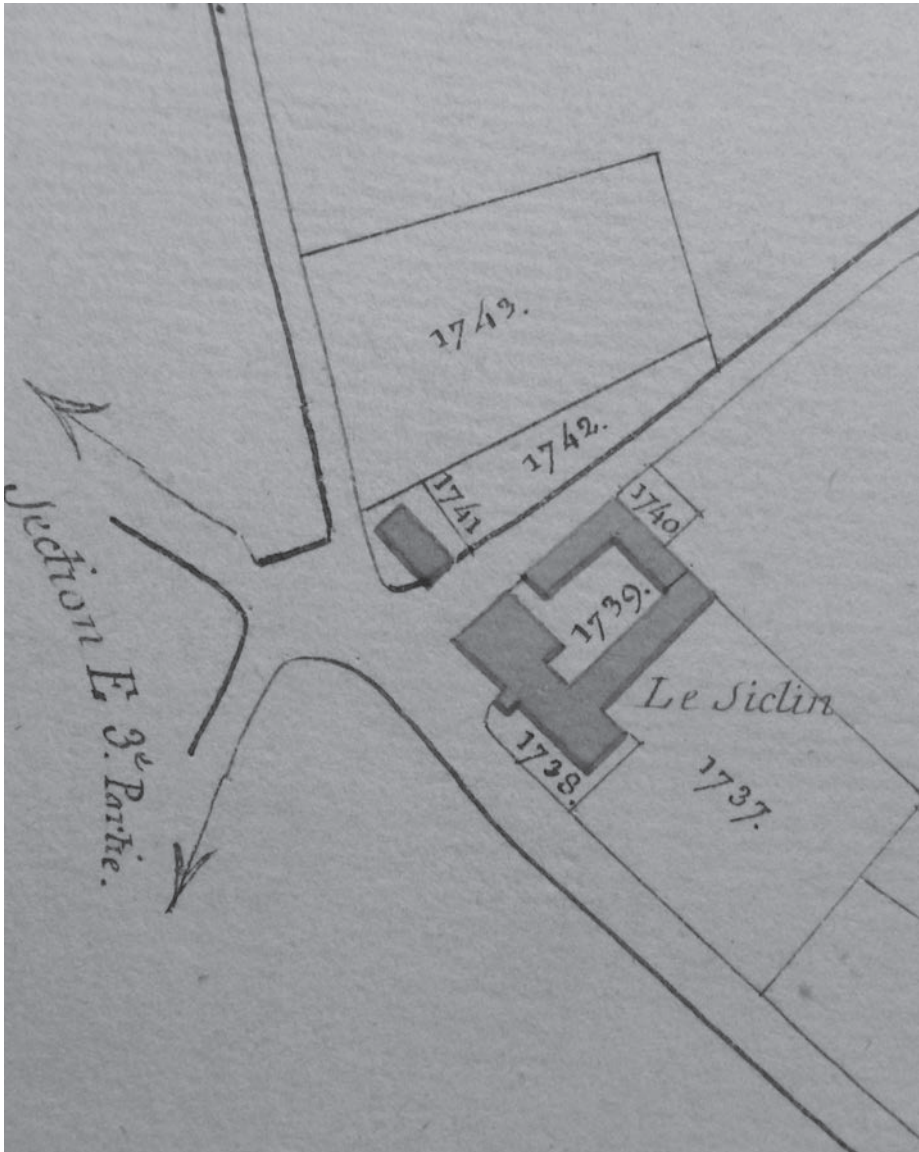
‘Zieke lieden’: toch wel een eigenaardige term, waar heel wat achter verborgen zit. Om te beginnen iets heel opmerkelijk. In verband met melaatsheid had men het in de late middeleeuwen (vanaf ongeveer 1250 tot 1500) uitsluitend, op een enkele vermelding van ‘lazarie’ na, over ziek, beziekt, beziekte lieden, zieke lieden, ziekhuis of ziekhof en, zoals we verder zullen zien, akkerzieken of veldzieken. De woorden melaats(heid) en leproos (leprozerij) waren in het Vlaams niet gebruikelijk².

In het Frans is de situatie gelijkaardig. Een melaatsenhuis of leprozerie heet in die taal *maladrerie*. Ons woord melaatse heeft trouwens dezelfde herkomst als ‘malade’. Daarin zit het Latijnse woord ‘malus’ of ‘male’ en het Franse ‘le mal’ dat zowel het kwaad als de ziekte of de aandoening betekent. In de oude Gentse teksten had men het ook over de witte en de bruine ‘evele’, waarin je moeiteloos het Engelse ‘evil’ en het Nederlandse ‘euvel’ herkent: nog maar eens het kwade, het slechte³.

Onvoorstelbaar voor ons: ziek zijn was gelijk aan melaats zijn ... Het geeft aan hoe gevreesd de lepra was en hoe wijd verbreid. Al moet hier onmiddellijk aan toe gevoegd worden dat de diagnose van de ziekte allesbehalve onfeilbaar was⁴. Dat kunnen we zelfs afleiden uit een andere term voor de aandoening: lepra, een woord dat ook in de naam steekt van de ziekteverwekker, de bacterie *Mycobacterium leprae* (verwant met de tuberculosebaci). ‘Lepra’ bevat immers ‘lepos’, Grieks voor schub, en dat laat meteen al vermoeden dat zeer waarschijnlijk psoriasispatiënten en mensen met allerlei chronische huidaandoeningen, tot en met schurft, verkeerdelijk als leprozen aanzien werden. De ziekte verdween bij ons nagenoeg geheel in de 17de eeuw.

‘Zieke lieden’ in veel steden en in plattelandsgemeenten

Van ‘zieke lieden’ getuigen ook in andere steden talrijke verloren gegane en hier en daar nog bestaande plaatsnamen. Zo vind je in het Frans-Vlaamse stadje Bergues (Sint-Winoksbergen) een *rue du Zickelin*, oorspronkelijk buiten de stadsmuren, verwijzend naar de melaatsenkolonie der Ziekeliëen (Zieke Liederen)⁵. Mechelen heeft zijn Ziekeliëdenstraat, een smal verbindingsstraatje tussen de Korenmarkt en het Onze-Lieve-Vrouwewerkhof. Dat is binnen de oude stad, maar de naam is afkomstig van een in 1190 buiten de stad opgericht onderkomen voor leprozen dat aan het einde van de 16de eeuw naar die plaats verhuisde. Het is een typisch geval: de ziekte was verdwenen en van het bezit en de inkomsten van het leprozenhuis werd gebruik gemaakt om een klooster op te richten binnen de stadsmuren. Dat nam naast de inkom-

Hoe het Zieklie overleefde als plaatsnaam, zien we op de Atlas parcellaire de la Ville de Gand uit 1809 (Stadsarchief Gent DD12, detail) met le Siclin aan de hoek van de Kortrijksesteenweg (onder op de afb.) en de Ganzendries (boven rechts).

sten ook de naam over.

Minder bekend is dat ook veel plattelandsdorpen ‘Zieke Lieden’ als toponiem kenden, meestal één per dorp. Dat was bijvoorbeeld het geval voor het Brugse Vrije. Dat een stadje als Deinze aan de ‘zieke lieden’ een welbepaalde plaats toeweest, lijkt niet zo verwonderlijk. In Eeklo had men de *Sieken huusekins* (1547). Minder voor de hand liggend zijn de vermeldingen in kleinere Oost-Vlaamse plaatsen. Zo was er een *Ziekeliervedelt of Sieckplaetseken* in Baardgem en in Aaigem (Erpe-Mere) werd nog in 1674 een huis genaamd het *sieckhuys* vermeld. In Ursel had men het in 1448 over een stede (woonplaats) *behuust met eenen cleenen huusekine gheheeten ’t siec huusekine*. Meer dan waarschijnlijk waren die ‘dorpsziekenhuizen’ niet meer dan zeer primaire hutjes ‘van plak en stak’ (van leem tussen houten verbindingen en vier hoekstaken).⁶

Wellicht kwamen die er mede op voorschrift van de centrale overheid, die zich in die tijden overigens slechts zelden in positieve zin bemoeide met het welzijn van haar onderdanen. Ook daarbij ging het om de ‘zieke’. De administratie van de hertog van Bourgondië omschreef in 1472 duidelijk waaraan de dorpen ‘naar oude gewoonte’ zich moesten houden: *te kiesene eene plaetse ende die te behuuseene omme daer te wonen de vorseide ziecke*. De leprozen moesten voorzien worden van een bed en huisraad, indien nodig. Ze hadden recht op een zekere hoeveelheid hout en om de twee jaren een ‘huik’ (kapvormige mantel).⁷

‘Ter poorten’

Eenmaal de diagnose gesteld, werden de ‘zieke lieden’ of ‘beziekten’ buiten de gemeenschap gestoten. Dit betekende dat ze letterlijk buiten de stad gesloten werden. Daar mochten ze bivakkeren op speciaal voor dat doel toegewezen, welbepaalde plaatsen. Niet om het even waar en in elk geval buiten de stadspoorten.

De locatie van de leprozenverblijven werd steevast aangeduid als ‘ter poorten’. Dit hoefde overigens niet te betekenen dat de aan de zieken toegewezen plaatsen net buiten die poorten lagen⁸. Over het Zieklied kan er geen twijfel bestaan. Dat ligt bij de Maaltebruggestraat, een heel eind buiten de stadswallen en de Kortrijksepoort of Pedercellepoort, destijds ongeveer op de plaats van de huidige stadsring. Minder evident is het wat dat betreft voor de hierboven aangehaalde leprozerie Rijke Gasthuis achter de Hoogstraat. Daar moeten we er ons rekenschap van geven dat ook dit huis ten tijde van de stichting buiten de toenmalige stadspoort en stadsvesten lag: de Torrepoort bij de Poel en de Houtlei, die toen een vestgracht was.

In deel 2 van dit artikel zullen we de Gentse locaties ‘ter poorten’ meer uitgebreid beschrijven.

Vrees voor besmetting?

Lepra is slechts minimaal besmettelijk en de incubatieperiode (tijd tussen het opdoen van de infectie en het verschijnen van de eerste ziektesymptomen) is meestal erg lang, verschillende jaren, tot zelfs 30 of meer. Het is lang niet zeker dat vrees voor besmetting de achterliggende reden was bij die voor ons onbegrijpelijke, maar toen algemeen aanvaarde uitwijzing en toewijzing van verblijfplaatsen, die teruggaat tot ver in het verleden.

De notie van besmettelijkheid lijkt zich slechts langzaam ontwikkeld te hebben vanaf de 13de eeuw. Hoe kan men anders verklaren dat in het kruisvaarder-milieu iemand als de jeugdige (13 jaar) Boudewijn IV in opvolging van zijn vader ‘Frankisch’ koning van Jeruzalem werd, ondanks het feit dat de ziekte bij hem al waarneembaar was? Ook later was de ‘uitstoting’ slechts relatief. In deel 2 zullen we zien dat de rijke leprozen het huis aan de Hoogstraat mochten blijven bewonen ook nadat het in de 14de eeuw binnen de stadswallen was komen te liggen. In de leprozerie verbleven zowel melaatsen als gezonden. Deze laatste vormden een min of meer religieuze broeder- en zustergemeenschap en ze genoten zelf ook van de prebende (provende of prove, min of meer gelijk aan kost en inwoon) verbonden aan het gasthuis. Ook in andere steden werden de leprozerieën geleidelijk aan bewoond door meer en meer gezonden. Sommige van die instellingen werden zelfs bepaald populair.

Het uiterst gedetailleerde reglement uit 1236 van de Gentse leprozenhuis, *der lazarze hus*, het huis van de ‘lazaarzen’, bevat overigens geen enkel gebod of verbod dat duidelijk bedoeld is om besmetting tegen te gaan. Opmerkelijk is dan nog dat de maatregelen die in die richting zouden kunnen wijzen, verband houden met voedsel of voedselproductie, een hoogst onwaarschijnlijke manier van overdracht bij deze aandoening¹⁰.

Wellicht lag vooral het chronische, destijds ongeneesbare karakter van de aandoening en de blijvende zichtbaarheid van de letsels aan de basis van de afkeer en de uitsluiting. De getroffenenen waren dan ook letterlijk en voor iedereen zichtbaar gestigmatiseerd (stigma betekent vlek, meest in de slechte zin: schandvlek).

Misschien was de ‘buiten de poort’ maatregel, die enkel deze ziekte viseerde (of wat men er voor hield) en niet de talrijke andere infecties, mede geïnspireerd door de bijbel. De uitgebreide voorschriften in verband met melaatsheid (of wat er voor doorging) in het bijbelboek Leviticus (hoofdstuk 13 en 14) ver-

Leproos met klep, bedelnap, typische hoed en 'vlieger' (schoudermantel of huik).
Illustratie uit De Potter, F. (1891), De leproos in de middeleeuwen, waarschijnlijk nagetekend
van een ons onbekend origineel.

Net zoals bij Lazarus likt hier een hondje de zweren op de benen van de melaatse.
Het hondje was even onvermijdelijk als de klepper op middeleeuwse afbeeldingen van
'de' melaatse.

melden het afzonderlijk gaan wonen¹¹. Daartegen pleit dan weer dat dezelfde houding tegenover melaatsheid aangenomen werd in werelddelen die niet beïnvloed waren door Joods - Christelijke ideeën (India, Polynesië).

Bedelen zoals de arme Lazarus

De arme leprozen ‘ter poorten’, veel talrijker in aantal dan de enkele gegoede ‘zieken’ opgenomen in het leprozenhuis, mochten het zien te redden met bedelen. Meer dan waarschijnlijk speelde daarin navolging van het evangelieverhaal van de arme Lazarus (Lucas 16) in zekere mate mee. Deze ‘arme Lazarus’, lag overdekt met zweren aan de poort van een rijk man te sterven. *Er was eens een rijke man die gewoon was zich te kleden in purperen gewaden en fijn linnen en die dagelijks uitbundig feestvierde. Een bedelaar die Lazarus heette, lag voor de poort van zijn huis, overdekt met zweren. Hij hoopte zijn maag te vullen met wat er overschoot van de tafel van de rijke man; maar er kwamen alleen honden aanlopen, die zijn zweren likten.*¹²

De evangeliefiguur Lazarus werd aanzien als melaats, werd zelfs patroon van de melaatsen en de ziekte werd daarom ook als de lazarië aangeduid. Hetzelfde woord was in gebruik voor hun verblijf. Een afleiding daarvan is lazaret: een afgelegen plaats toegewezen aan zieken (vandaar veldlazaret). Lazaretten, waar zieken verzorgd worden, waren er echter vóór de 16de eeuw, de periode waarin de ziekte heerste in onze streken, nog helemaal niet.

Op een hierbij gereproduceerde afbeelding zie je dat mooi geïllustreerd: net als bij Lazarus likt een hondje de ‘zweren’ op de benen van een leproos met typische bedeluitrusting. Dat bedelen kan ook een verklaring vormen voor de locatie van hun verblijfplaatsen, meestal aan een belangrijke interlokale weg buiten de poort.

De melaatsen moesten goed herkenbaar zijn van op afstand. Ze waren onder andere verplicht een klepper te hanteren, iets wat ons in het Nederlands de fraaie woorden klikspan en klaploper opleverde. Dat instrument was niet zozeer bedoeld om de gezonden op afstand te houden als wel om aandacht te trekken.

Dat ‘mogen’ bedelen was voor de leprozen een voorrecht dat zijn oorsprong vond in de eigenaardige middeleeuwse houding tegenover de ‘beziekten’. Enerzijds was er het aanvoelen dat de ziekte het gevolg was van zonde, anderzijds de idee dat de zieke door God uitverkoren was om vanwege zijn lijden in de hoogste hemel opgenomen te worden. Enerzijds vrees en afschuw, anderzijds liefde en vrijgevigheid, het gevoel waarop het Lazarusverhaal appelleert. De rijke man kwam immers na zijn dood in de hel terecht, terwijl de arme Lazarus door God liefdevol werd meegenomen naar het rijk der

Een wel erg ongewone herinnering aan de middeleeuwse leprozenzorg: het opschrift uit 1180 boven de ingangspoort van het Gravensteen, in nagenoeg intact gebleven uitvoering en schrijfwijze. In de derde laatste lijn de naam van gravin Sibylle (CIBILIE), hoogst merkwuurdigste 'leprozenverzorgster' in Jeruzalem en moeder van Filips, graaf van Vlaanderen en Vermandois, bouwer van het toegangscomplex.

hemelen. De naam Lazarus is trouwens afgeleid van het Hebreeuwse El azar (God hielp).

Onvermijdelijk was daarbij ook dat sommige bedelaars zich uitgaven als melaatsen, ook nadat de ziekte verdwenen was of zeldzaam geworden¹³. Bedenk daarbij dan dat 'belazeren' eveneens afgeleid is van de naam Lazarus. Klikspanen en klaplopers belazeren de goegemeente ... De nog bestaande woordafleidingen zijn allesbehalve vleiend: wellicht een gevolg van allerhande misbruiken waarin de melaatsen zowel de rol van slachtoffer als van dader konden spelen, niet zelden tegelijk.

Dat alles moeten we in een brede kader zien. Vanaf ongeveer het jaar 1000 ontstond er, samen met een ongeziene economische expansie in West-Europa, een ware 'liefdadigheidsobsessie' met verheerlijking van de arme als verpersoonlijking van Christus. Talrijke caritatieve instellingen werden toen gesticht. Rijke en hoogadelijke lieden deden aan melaatsenzorg. Zo was er bvb. gravin Sibylla (1116 -1165), dochter van Fulco (Foulques), graaf van Anjou en enige tijd ook 'koning' van Jeruzalem. Ze huwde in Palestina met Dirk van de Elzas, graaf van Vlaanderen en Vermandois. Na een aantal jaren verblijf in onze streken overtuigde ze haar echtgenoot samen met haar opnieuw naar dat land te trekken, zo vertelt haar geschiedenis. Ze bleef er nadat Dirk terugkeerde. Jarelang, tot aan haar dood in 1165, wijdde ze zich aan de verzorging van melaatsen in het Sint-Lazarushuis, het monasterium van Bethanië bij Jeruzalem. Of ze dat eigenhandig deed, weten we wel niet. Ze verbleef er als kloosterlinge, en dat nog wel tijdens het leven van haar man, die drie jaar na haar stierf. Die Sibylla zou de Gentenaars niet onbekend mogen zijn: haar naam prijkt al sinds 1180 en tot op heden boven de ingangspoort van het Gravensteen.¹⁴

Luc Devriese
Met bijzondere dank aan Griet Maréchal

Anno 2012 is de naam van Sibylle mooi verguld en in de originele schrijfwijze weergegeven op het Gravensteen, goed leesbaar (voor wie goeie ogen heeft).

NOTEN

- ¹ Het verhaal van Don Julio Sysso, alias Jules Seys, alias kromme Seys, burgemeester van 't Ziekliën uit de onvindbaar geworden publicatie van De Vriese werd o. m. overgenomen in Andelhof, E. *Galerij van Gentsche typen*, Gent, 1942, p. 23-50.
- ² Viaene, A., Leprozen en leprozerijen in Vlaanderen. In: *Collationes Brugenses et Gandavenses*, 1961, jg. 7, p. 293-294 (eveneens uitgegeven door de Brugse gidsenbond). Hierin ontbreekt de vermelding van 'lazaren' in het huishoudelijk reglement uit 1236 van de Gentse leprozerie. In de Latijnse teksten werd het woord leproos wel gebruikt. De termen melaats en leproos verspreidden zich vanuit het noorden en het oosten vanaf de 15de eeuw naar onze streken.
- ³ De Potter, F., *Gent van den oudsten tijd tot heden*, 1933, p. 428 van deel 8 (postume uitg.).
- ⁴ Maréchal, G., Lepra-onderzoek in Vlaanderen, 14-16de eeuw. In: *Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis*, 1976, jg. 14, p. 29-63.
- ⁵ Wikipedia anno 2012, Sint-Winoksbergen; Mechelen idem.
- ⁶ Viaene, A., 1961, jg. 7, p. 308; p. 551-561 en jg. 8, p. 122-127; Maréchal, G., De leprozen in de kwartieren Brugge en het Brugse Vrije. Nieuwe cijfers. In: *Handelingen van het Brugs Genootschap voor Geschiedenis*, 1979, jg. 116, p. 147-172; Larbouillat, J., Akkerzieken in de Zwinstreek. In: *Rond de Poldertorens*, 1988, jg. 30, p. 1-14; Vanhaesebrouck, M., *Toponymie van Deinze 1100-1600*, 1982, p. 87 en 126; De Vos, A., Stockman, L., Van de Woestijne, Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel 6, band 1, Eeklo, 1994, p. 240; het 'ziekhuisje' in Ursel wordt vermeld in SAG, reeks 330 nr. 24, f. 380; De Clerk, J., Waren er ooit melaatsen in Baardegem? In: *De Faluintjes*, 2008, jg. 21 nr. 1, p. 30-59; Liessens, G., Enkele gegevens over een melaatsenhuisje in Aaigem. In: *Mededelingen van de heemkundige kring van Erpe-Mere*, 1989, jg. 29 nr. 3, p. 45-46.
- ⁷ Viaene, A., 1961, jg. 7, p. 308.
- ⁸ Simon de Mirabello bezorgde in 1346 een gift aan 'den hackerzieken die up eene mile omtrent de poert woenen' (Van der Haeghen, V., *Het klooster ten Walle en de abdij van de Groene Briel*, Gent, 1888, p. 63). De verblijfplaatsen moesten wel nog binnen het Vrije van Gent (binnen de Rijtgrens: de Rietgracht of jurisdictie van de Gent) liggen. Dit werd soms de 'banmijl' van Gent genoemd. De 'poert' (poort) is de stad.
- ⁹ Touati, F.O., Contagion and leprosy: myth, ideas and evolution in medieval minds and societies. In: *Contagion: Perspectives from Premodern Societies* (ed. Conrad, L. en Wujastyk, D.), Aldershot: Ashgate, 1999, p. 179-200. De opvatting dat lepra in onze streken zou binnengebracht zijn door terugkerende kruisvaarders is foutief. De ziekte was toen al eeuwenlang endemisch (inheems) in West-Europa.
- ¹⁰ Een verbod voor de leprozen op het gaan eten in de stad, werd in De Coninck en Blockmans (1967, p. 21) geïnterpreteerd als een maatregel om verspreiding van besmetting tegen te gaan. Van een dergelijke motivatie is in de tekst zelf geen spoor te vinden.
- ¹¹ De vraag of de in de bijbel in detail beschreven aandoening werkelijk melaatsheid was, laten we graag over aan bijbelexegeten en andere specialisten. De middeleeuwse houding werd er zeker door beïnvloed, maar de voorschriften werden selectief overgenomen, soms verschillend van streek tot streek.
- ¹² Nog een tweede evangelieverhaal, de 'opwekking van Lazarus' door Jezus uit het Johannus-evangelie, werd door het volk meestal verward met het eerste. Beiden komen in essentie neer op 'God hielp': in het ene geval door de arme Lazarus na zijn dood naar de hemel te voeren; in het andere door de dode Lazarus terug tot leven te wekken en letterlijk uit zijn graf te laten opstaan.
- ¹³ SAG, reeks 94 charters, nr. 1023 (1545).

¹⁴ Viaene, A., 1961, p. 289. Het opschrift werd beschreven door Julius Vuylsteke in de *Inventaire archéologique de Gand*, nr. 181 (1900) en meer uitgebreid becommentarieerd in *Annalen der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, 1902, deel 4, p. 6-19. De levensloop van Sybilla van Anjou lijkt bizar in onze 21ste-eeuwse ogen. Ze was eerst uitgehuwelijkt aan Willem Clito, de latere rivaal van Dirk van de Elzas in de strijd om de opvolging van de vermoorde Karel de Goede. Het huwelijk werd ongeldig verklaard door de paus op aandringen van de Engels-Normandische koning in wiens strategie dat niet paste. Na de dood van Willem, getroffen door een pijl bij het beleg van Aalst (1128), huwde Dirk diens eerste ‘weduwe’ (Clito was intussen hertrouwd). Bethanië is de plaats waar volgens de christelijke traditie het graf van Lazarus (van het tweede Lazarusverhaal met de verrijzenis) was. Dit illustreert hoe de twee verhalen door elkaar gemengd werden.

KLOOSTERORDEN (VERVOLG EN SLOT)

Het Jezuïetencollege en de Jezuïetenkerk in de Voldersstraat verdwenen, de Paters werden uit het land gezet doch na 1830 keerden zij terug, openden een nieuw college, bouwden een nieuwe kerk. Ook de Predikheren zagen hun klooster tot tweemaal toe in de storm vergaan, doch zij kwamen terug, keken uit naar een nieuw klooster en trokken in de Holstraat een nieuwe, zij het dan afschuwelijke, kerk op. De Geschoeide Karmelieten of Vrouwebroers zagen en hoorden tot driemaal toe de storm boven hun klooster, kerk en gemeenschap loeien: klooster en kerk bleven overeind doch de kloosterlingen mochten de derde storm niet overleven.

Van andere Orden vergingen de gebouwen, al het materiële in de storm doch de geest overleefde; voor sommige kloosters was het helemaal andersom: geest en mens zwichtten maar de gebouwen bleven en kregen een nieuwe, profane, nu eens gelukkige, dan weer rampzalige bestemming.

Soms was het een kwestie van toeval, van gemiddelde leeftijd van de Communiteit, van een gok vanwege de overste al dan niet, na de Omwenteling en de nationalisatie, die z.g. retraitebons te aanvaarden waarmede de kloosterlingen de kans kregen, maar dan als gewone burgers, hun klooster terug te kopen.

De Vrouwe Broeders waren sedert hun vestiging alhier doorbrave geestelijken geweest die niemand of niets dwars zaten, maar die niettemin, zoals het dikwijls in het leven gebeurt telkens er oproer of revolutie was, de hardste klappen kregen.

Er zijn geen archiefstukken meer om het formeel bewijs te leveren van de populariteit, door de eeuwen heen, van de Karmelieten, doch er is, menen wij, een kleine passus, amper een paar woorden lang, overgebleven, die boekdelen spreekt over de liefde die het volk hen toedroeg.

Het was tijdens de eerste golf van de Beeldenstorm. “Geografisch” waren zij de eerste slachtoffers omdat hun klooster nog geen begijnenvloekje ver was van de plaats waar de iconoclasten samentrommelden. De schade was oneindig groot. Maar toen de schurken daar aan ‘t houwen en hameren waren, was er plots iemand, een van de dronken en opgehitste mannen, die tot inkeer kwam of was het iemand uit de buurt die met een stem uit het diepste van het hart gekomen, zei: “es hier ghenouch, tzijn ghoede knechten, laet ons ghaen” De kroniekschrijver die deze woorden heeft neergepend, hij mag nog een Marcus van Vaernewijck zijn, heeft ze niet uit zijn duim gezogen. Het moet een kreet uit het hart zijn geweest.

Helaas, niet allen luisterden naar hun geweten in deze verschrikkelijke

augustusdagen van 1566.

Nieuwe messen snijden goed. De leiders van de anarchisten, de gebroeders Onghena, hadden met hun trawanten en het gepeupel afspraak genomen aan het Tempelhof. 200 vlegels tot alles bereid, indien het ging om afbreken en vernielen, verschenen op het appèl. Met de ware problemen in de Kerk, met de noodzakelijke beteugeling van misbruiken, met een positief plan of met enig idealisme hadden zij niets uit te staan. Zij waren zoals sommige nihilisten en desperado's van vandaag de dag die tegen alles zijn en die overal zijn waar iets kan worden aangevallen of verbrijzeld.

In deze 200 sterke bende waren er, naar het woord van Marcus van Vaernewijck, niet meer dan 25 Gentenaren. Men heeft het nooit voldoende benadrukt: de Beeldenstorm is geen smet op de Gentse bevolking, al was deze laatste de nieuwe Leer genegen; de Beeldenstorm is voor 75 t.h. het werk van "huurlingen mensen die men te allen tijde heeft kunnen aanwerven, mercenarii die de vuilste karweien willen opknappen indien zij er iets aan kunnen verdienen, mogen plunderen of verkrachten. Bij hun aanval op het Tempelhof werden de schurken als het ware "ingereden": geen tegenstand, geen opdagen van de vertegenwoordigers van de overheid, en beelden en kunstwerken bij de vleet om er op los te stormen. Echt een kolfje naar hun hand.

Het ging hen voor wind en stroom en zij waagden dan ook een tweede slip-pertje met hamer en bijl in de richting van de doorbrave Vrouwebroers want het ongeluk wou dat hun klooster en kerk zich op de weg van de Iconoclasten bevonden. Een ogenblik had de woeste bende bij het Tempelhof gearzeld: Augustijnen en Karmelieten lagen ongeveer op dezelfde afstand. Daar onze Beeldenstormers hun reserves nog niet hadden moeten aanspreken, was er werk te over voor twee "commando's" die in beide kloosters lelijk huishielden, vooral bij de Karmelieten: "Ende daer liep eenen hoop, aldus Marcus van Vaernewijck, met haer breekinstrumenten ende gheweere int clooster vanden Carmelijten ende deden daer groote schade int breken vande beelden ende chiraigen vander kercke ende clooster.

Een ramp, gevolgd van een zucht van verlichting toen de paters de snode boosdoeners de kerk zagen verlaten, een kerk waar zij vermoedelijk eerder nooit een voet hadden gezet, want anders zouden zij hebben bemerkt dat o.a. vijf kostbare altaarstukken w.o. twee van de hand van Hugo van der Goes, beelden en kerkelijke sieraden enkele dagen voordien door de religieuzen in veiligheid waren gebracht geworden.

Tot overmaat van ramp kwam plots de bende Iconoclasten opdagen die alles kort en klein had geslagen bij de Augustijnen, en er ook aardig de fles hadden aangesproken. In hun midden bevond zich de broeder van een Karmeliet, een zekere Cools, loodgieter van beroep, die waarschijnlijk op voorspraak van zijn

broer, werken had uitgevoerd in de kerk en in het klooster van de Vrouwebroers. Hij zag natuurlijk onmiddellijk dat heel wat kunstvoorwerpen uit de kerk waren verwijderd geweest. Hij hitste de anderen op en huilde zoals alleen een Cools het kan: “Hier zijn noch al meer tafereelen gheschildert ende ghesneden, volcht mij, ic zal se wel vinden». Hij zocht en hij vond de bergplaats en « daer heeftet weder om een hauwen ende keerven ghegaen, zoo dat zij daer alle gheschonden ende bedorven werden Twee altaartafels van Hugo van der Goes, drie retabels van de beroemde beeldhouwer Willem Hughe werden vernield. Een hunner was een gift van een zekere juffrouw vande Eedtveldens die zeer vrijgevig moet geweest zijn, want Marcus van Vaernewijck verzekert ons dat “zij ghaf ghelijc een melckcoe al huer ghoet in clooster”!

De woestaards spaarden niets: een Maria beelde zoo groot als dleven, welcke zij thooft afghesleghen hebben; een tabernakel met twee beelden, ghesneden ende costelick gheschildert, waer af zij deene weerden ende dander hebben zij gheradebraect; ...een epitaphie van albasten, dese was ooc al in sticken ghesmeten”.

Een sacramenthuus dat hebben zij. gheheel afghebroken. Boven up den docsael stont zeer schoone verheven ende ghesneden, Ons Heere an tcrusse, Ons Vrouwe ende Sente Jan, maer twas al van boven neder gheworpen. De twee autaar tafelen onder den docsael zijn metten anderen bedorven ende ghecapt»! Het stond ergens geschreven dat de Vrouwebroers de kelk tot de bodem zouden ledigen. In de Kerk waren er grote misbruiken geweest en ook bij de Gentse Karmelieten moet het Geloof een paar ferme deuken hebben gekregen, want niettegenstaande het afschuwelijk spektakel dat zij hadden bijgewoond, aarzelden sommige kloosterlingen niet enkele weken na deze verschrikkelijke razzia, hun kap op de haag te hangen en als predikant van de nieuwe leer, de rangen van de Calvinisten te vervoegen.

Zij die trouw bleven aan hun geloften, trachtten met de hulp van vrienden, kunstenaars en aanzienlijke families, kerk en klooster te herstellen. De grootste materiële wonden waren geheeld toen in 1578 een tweede golf van Beeldstormerij op Gent aanbonkte. Beelden, schilderijen, altaartafelen, biechtstoelen en communiebanken konden de iconoclasten bij de Karmelieten niet meer verbrijzelen, want hun voorgangers hadden het reeds gedaan. Razend en brullend wierpen zij zich op andere prooien: cibories, kruisbeelden, handschriften, reliekschrijnen, enz.

De geestelijken werden uit hun klooster en uit de stad verdreven en reeds op 1 juni 1578 vonden de eerste preken van de Calvinisten in de kerk plaats.

Toen zij in 1584 na de overgaven van Gent aan Farnese hun klooster terug mochten vervoegen was het voor de Karmelieten een droevig spektakel; de

muren waren naakt: al hetgeen herinnerde aan de Katholieke godsdienst was weggenomen, weggerukt of verbrijzeld geworden. In refter, bibliotheek en andere lokalen hadden soldaten die men er gekazerneerd had, lelijk huisgehouden.

De muren alleen waren overeind gebleven en voor de tweede maal zetten de kloosterlingen zich aan het werk.

Hebben de jaren van ontbering, vervolgingen en armoede de Vrouwebroers doen hunkeren naar wat meer comfort, naar een minder strenge regel of was de geest die op het einde van de XVIe eeuw in het klooster heerste niet meer zo zuiver en geestdriftig als weleer? Het kan, bij gebrek aan documenten, moeilijk worden bewezen. In elk geval bleken zij hardhorig te zijn op het ogenblik dat overal in West-Europa een beweging ontstond om tot een nieuwe regel terug te keren : een strenge regel ja, maar de strengste dan zeker niet. Theresia van Avila was de grote hervormster geweest. Gehoor gevend aan haar oproep kozen in de meeste landen een groot aantal Karmelieten de nieuwe regel en werden zij de Ongeschoeide Karmelieten die in 1593 door paus Clemens VIII van elke band met de Geschoeide Karmelieten, “Carmélites mitigés” zoals men het met een kleurwoord in het Frans zegde, bevrijd. Zij moesten om middernacht opstaan, bijna voortdurend vasten en gans het jaar door vlees derven.

De prior van het Gentse klooster van de Vrouwebroers deed een schuchtere poging om zijn schaapjes in die richting te duwen. Hij mocht hierbij rekenen op de steun van aartsbisschop Boonen, op deze van dé Algemene Overste van de Orde en op aartshertogin Isabella Het moet zijn dat onze Gentse Vrouwebroers niets voelden voor een tèt ascetisch leven, want de poging van hun prior mislukte.

In 1641 kwamen zich in de Burgstraat leden van de nieuwe Orde van de Ongeschoeide Karmelieten, de Discalsen vestigen na eerst gedurende enkele jaren in Gent te hebben rondgedoold.

De Geschoeide Karmelieten of Vrouwebroers hadden, zoals wij het in onze vorige bijdrage schreven, beleefd doch categorisch de uiterst strenge regel voorgestaan door Theresia van Avila van de hand gewezen. Wellicht waren zij de mening toegedaan dat de mini-hervorming gekend als de hervorming van Tourraine, die zij als de meeste kloosters van het land hadden aangenomen, volstond en dat men ook in de richting van het goede en van de ascese niet te ver moet gaan, vooral wanneer men zelf bange jaren van ontbering en van vervolging achter de rug heeft. Hun inziens ging een Theresia van Avila wat te ver qua tucht en kloosterleven, misschien niet voor mystieke Spanjaarden, dan toch voor nuchtere Vlamingen, die kloosterlingen wilden blijven zonder daar-

om heiligen te willen zijn.

Toen dan ook in 1641 een kleine voorhoede van de Theresiaanse Karmel, de Ongeschoeide Karmelieten of Discalsen, in Gent arriveerde, met een voor de andere bedelorden verdacht geurtje van heiligheid dat de brave zielen dreigde aan te zetten hun spaarcenten in deze spaarpot te droppen, kozen onze Geschoeide Karmelieten zonder enige aarzeling en onmiddellijk partij voor de drie andere biddende orden, de Predikheren, de Augustijnen en de Kapucijnen, die vastbesloten waren zich met man en macht te verzetten tegen een definitieve nederzetting alhier van deze geestelijke ultra's.

De strijd woedde lange jaren, met wisselende kansen, o.a. naar gelang van de houding van de abt van de Sint-Pietersabdij, doch uiteindelijk – en eens te meer – was het de houding van Mgr. Triest, meteen, religieus leider maar ook handig politicus, die de knoop zou doorhakken. In die jaren woog de naam Triest, ook in het Gentse stadsleven, nog veel zwaarder dan alle Gentse schepenen samen en zo mochten de Discalsen zich in 1649 definitief vestigen op de Leeuwenmeers aan de Burgstraat, een afhankelijkheid van het Prinsenhof. Het was niet allemaal honig en zeem wanneer de religieuze orden aan 't palaveren gingen en het water in de waskuip van de geestelijken was niet properder dan dat van de politiek. Laten wij even E.P. Henricus S. Familia, de auteur van de Geschiedenis van het Klooster der Karmelieten Discalsen te Gent aan het woord: De in stad reeds aanwezige en werkende biddende Orden, nl de Augustijnen, Dominicanen, Geschoeide Karmelieten en Kapucijnen, die allen, in 1641, bij het Collegie aangedrongen hadden tegen het aanvaarden van de Discalsen binnen de stad, staken weer de hoofden bijeen en tekenden verzet aan tegen de "Resolutie" van den 2e Mei (1648). Den 15e dienden zij bij den landvoogd, Aartshertog Leopold van Oostenrijk, een aanklacht in waarin zij vooral wezen op 't overtreden van 's konings "placcaeten" in zake nieuwe kloosters en 't niet bijeenroepen der Collatie om over de aanvraag der Discalsen uitspraak te doen.

Na een ingewikkelde procedure waarbij iedereen, de abt van St.-Pieters, de Landvoogd, de Gentse pastoors, de bedelorden, de schepenen, de algemeen overste uit Rome en noem maar op, betrokken werden, kregen de Discalsen de nodige vergunning om zich in Gent te vestigen werd deze onze stichting, aldus Henricus a S. Familia, zoo lang en zoo vurig gewenscht, door zooveel tegenstrijdige winden aangevallen, om niet te zeggen verdelgd, door den Koning in zijn Hoogsten Raad aanvaard, bekrachtigd en met open brieven bevestigd en voorzien. De aanval van de historiograaf van de Discalsen tegen de bedelorden en meer bepaaldelijk tegen de Geschoeide Karmelieten kan zelfs door een klein kind van de tekst worden afgelezen!

Later, in een document dat na de uitdrijving van de Discalsen door de Franse

republikeinen werd opgesteld, werd geschreven, en het resumeert de actie alhier van de Theresiaanse Karmel: “Sy waeren van de stricte reformatie van de H. moeder Theresia en Joannes a Cruce en hebben veel voortgang gedaen in de religie, altijd in groot getal synde”. Hetgeen toen werd geschreven is de dag van vandaag nog altijd even waar.

De tijd maakte, ook in deze netelige aangelegenheid, veel goed: van de scherpe, gespannen toestand, die aanvankelijk heerste tussen Geschoeide en Ongeschoeide Karmelieten, werden de hoeken geleidelijk afgerond: eenieder ging zijn eigen weg op, met eigen ideaal, eigen problemen en eigen aanpak van het kloosterleven.

De O.-L.-Vrouwbroeders hadden na de gruwelen van de Beeldenstorm ‘n rustig, enigszins teruggetrokken bestaan geleid. Zij hadden hun kerk gerestaureerd, nieuwe kunstwerken besteld in de smaak van de tijd, dus liefst in ‘t genre van de Barok en ook hun eeuwenoud klooster hadden zij opgekal-faterd dank zij de financiële steun van enkele Gentse families die hen trouw waren gebleven en niet al hun aalmoezen in de hand van de Discalsen stop-ten.

Van 1584 tot 1796 hebben de Vrouwenroers op een boogscheut van de stads-kuip gebeden, gewerkt en gebedeld. Zij zaten niemand dwars in de maag en ofschoon er hen nog niet tijdens hun leven hier op aarde een aureool aangroeide, werden zij graag gezien en geholpen door de bevolking. Zij speelden weliswaar geen voorname rol als de Jezuïeten, de Augustijnen of de Predikheren, doch zulks lag nu eenmaal niet in de lijn van hun ideaal en apostolaat.

Toen de Franse republikeinen over de grens kwamen, kregen zij schrik; toen de Sansculotten het klooster binnendrongen en de paters uit hun cellen verjoe-gen, wisten de Vrouwe-broers hoe laat het was. Zij hadden twee stromen overleefd, zij voelden best aan dat zij, als oude Orde, de derde klop niet zouden overleven.” L’invasion des républicains français, schreef baron Jean Béthune in 1884 in het *Messenger des Sciences historiques*, ramena pour les carmes les néfastes aventures de la furie gueuse; la nouvelle tourmente que leur commu-nauté essuya, devait cette fois lui être fatale.

De dag dat de z.g. Commissarissen van de republiek de poort van het klooster openbonkten met de sinistere boodschap dat kerk, klooster, have en goed ver-beurd verklaard werden en dat de geestelijken werden uitgedreven, bestond de kleine gemeenschap in het grote klooster uit 26 paters en 8 lekenbroeders, de meesten al van jaren: dat klein aantal en de ouderdom hebben zwaar doorge-wogen, want er stroomde veel water onder de Gentse bruggen vooraleer som-mige geestelijken hun klooster mochten verwoegen.

Wanneer de Karmelieten jaren na de uitdrijving opnieuw de H. Mis in hun

kerk mochten opdragen, was de veer gebroken: niemand in de sterk gedunde communauteit had de nodige durf of moed de kloostergemeenschap op een nieuwe grondslag te vestigen en het hoofd te bieden aan haast onoplosbare materiële problemen. Misschien hadden zij ongelijk de z.g. retraitebons niet te aanvaarden. De prior, pater de Messemaecker, had ze allen, op één na, kunnen overhalen deze bons te weigeren, waarmee zij makkelijker, maar dan in hun hoedanigheid van gewone burgers, hun kloosters hadden kunnen terugkopen.

Op 29 prairial jaar V, di. in mei 1797, werden alle voorwerpen als altaren, predikstoel, kandelabers, schilderijen, beelden, enz. uit kerk en klooster geveild voor 674 pond gr. en enkele weken nadien werden de gebouwen, d.w.z. kerk en klooster openbaar verkocht. Vrienden en beschermers van de paters konden de meeste kunstvoorwerpen aankopen en de paters kregen de kans al hun spaarcenten bijeen te grabbelen en aan een hunner, Felix Pieyns, over te maken die in burgerpak en- met volmacht op zak, kerk en klooster kon aankopen tegen het schappelijk bedrag van 15.000 pond voor de kerk en 100.000 voor het klooster.

Pas waren zij eigenaar geworden of zij dienden een verzoekschrift in ten einde opnieuw de goddelijke diensten in hun kerk te mogen opdragen, wat hen werd toegestaan. Kopen is iets, onderhouden is een ander probleem. De Karmelieten hadden hun laatste financiële reserves moeten aanspreken om de gebouwen terug te kopen, nu zaten zij zonder een stuiver en aan bedelen viel in die jaren niet eens gedacht te worden. Zij zagen in de volgende maanden veel zwarte sneeuw en zodra de politieke hemel wat opklaarde en het wat rustiger werd voor de kloosterlingen, kwamen zij bij Mgr. Fallot de Beaumont aandragen met een vraag om tinnen kelken te mogen gebruiken. Het is kenschetsend voor hun toestand van armoede en ellende.

Eén na één stierven de geestelijken en er kwam geen nieuw bloed om het oude te vervangen. Meer dan een achterhoedegevecht kon het dus niet worden, want zowel het Franse keizerrijk als het Bewind van Willem I verzetten zich tegen het rekruteren van jonge krachten. In 1830, toen de hemel plots opklaarde, was het een hopeloos geval geworden: in 1834 moest de laatste overlevende, pater Materne, die eenzaam en verlaten ronddoelde in het klooster, onderhandelingen aanknopen om het gebouwencomplex af te staan. Een eerste maal liep het mis af met de Predikheren, doch toen de kerk van de Augustijnen door brand werd vernield, nl. in de nacht van 20 januari 1838, stond hij hen tijdelijk het recht af over de voormalige kerk van de Vrouwebroers te beschikken. Hij verkocht hen zelfs, toen de Sint-Stefanuskerk hersteld was, een deel van het meubilair voor 2.500 fr., waarna hij, oud en versleten zijn klooster afstond aan de kerkfabriek van 's Heilig Kerst.

In 1853 werd de kerk verkocht aan Verhaeghe de Naeyer, die er een opslagplaats van maakte. Later in 1881 werd zij afgestaan aan de stad tegen de som van 60.000 fr.: het Museum van Volkskunde werd er ingericht of liever samengeperst tot wanneer het naar de Kraanlei, in het gewezen Alijnsgesticht, mocht verhuizen, waarna de kerk dienst deed als bergplaats voor theaterdecors.

Het voormalig klooster met prachtige, hoewel sobere kloosterpanden, zijn infirmerie, z'n enig mooie trap, zijn binnenkoer en zijn cellen is minder vervallen dan het op het eerste gezicht wel kan blijken. Het is een van de oudste architecturale ensembles van de stad aan de rand van een van de meest typische wijken van het land: het Patershol. Er is in deze teerling tussen Lange Steenstraat, Drongenhof, Kraanlei, Gravensteen en Geldmunt, een architecturaal patrimonium dat honderden steden in Europa ons zouden kunnen benijden. Enkel moed, durf en verbeelding zijn nodig om Gent met dat ensemble andermaal te verrijken met een van de meest originele wijken uit ons oud vasteland.

De in onze tijd nog nauwelijks denkbare sloop van een eeuwenoud kerkelijk gebouw, zoals dat van de Scheutisten in Anderlecht, heeft in de artistieke middens en ook in de pers meer stof doen opjagen dan de instortende muren van de kapel. In elk, geval zal deze droevige geschiedenis hebben aangetoond dat wij, qua historische gebouwen zeer slecht zijn beschermd en dat ook nog de dag van vandaag, althans in ons land alles mogelijk is wanneer men een aanslag heeft beraamd op ons nationaal kunst- en cultuurpatrimonium.

Er is momenteel geen land in Oost- of West-Europa waar men zo lichtzinnig omgaat met het patrimonium van het verleden en waar men het stadsbeeld en het landschap zo ongestraft mag verminken en verknoeien met publiciteitsborden, supermarkten en andere afschuwelijke constructies, als België. Noch monument, noch environnement schijnen hier enige eerbied vanwege sommige openbare besturen waard te zijn: hetgeen door de provincie bij het koor van de kathedraal en door de stad aan de ingang van de voormalige Vismijn aan het Veerleplein werd geduld, ware elders niet eens denkbaar geweest.

Eens waren wij op het stuk van kerken, kloosters, stadhuizen, gevels en andere kunstwerken een van de rijkste landen van Europa; wij zijn geleidelijk een van de armste landen aan 't worden en zulks niettegenstaande het feit dat wij van al de in Wereldoorlog II betrokken landen het meest gespaarde land zijn geweest, dat het minst heeft geleden in zijn artistiek en architecturaal patrimonium en dan ook het minst heeft moeten uitgeven voor de herstelling van merkwaardige gebouwen en gevels. Wij hebben aan autodestructie gedaan en wij doen het elke dag, in de talloze nuances van een gecamoufleerd vandalisme, in naam van zgn. urbanisme, rechtekken van straten en banen, nog

steeds voort!

Misschien wel omdat de meeste oude gevels gelegen zijn in de stadskern, d.w.z. daar waar de vierkante meter grond het meest kost, en omdat oude gebouwen als kerken, kloosters, herenhuizen of z.g. hotels van zeer ruime afmetingen zijn en prachtige, renderende commerciële inplantingen kunnen worden na afbraak en, sloping, zoals in Frankrijk en Corsica bepaalde bossen, nadat zij in brand werden gestoken, prachtige verkavelingsterreinen kunnen worden!

Wie in zijn leven wat gereisd heeft, althans met open ogen, weet dat er slechts één oplossing mogelijk is: een bestemming vinden voor de historische, laat staan oude gebouwen die deel uitmaken van het stadsbeeld.

Een oude gevel herstellen heeft geen zin indien in de ruimte achter deze gevel niets kan worden verricht, indien m.a.w. het huis geen enkel economisch nut meer vertoont: het is een stervende kunstmatig in leven houden. Welnu zulks mag niet geschieden voor een gebouw dat zich midden in het commercieel stadscentrum bevindt, zoals het meestal het geval is voor historische gebouwen en monumenten.

Omzeggens in alle Europese landen heeft het probleem van de nieuwe bestemming zich gesteld en men mag gerust beweren dat men in 90 t.h. van de gevallen een oplossing heeft gevonden of had kunnen vinden, zeker voor de voormalige herenhuizen en kloosters, al is de nieuwe bestemming niet steeds van blijvende aard kunnen zijn.

Voor sommige oude gebouwen is er gewoonlijk geen enkele moeilijkheid: kerken b.v. blijven hun oorspronkelijke bestemming, op enkele zeldzame uitzonderingen na, behouden.

Openbare gebouwen blijven ook vaak hun rol, geheel of gedeeltelijk behouden: b.v. een belfort, een stad of gemeentehuis. Stadhuizen zullen echter dikwijls, wegens de uitbreiding van allerhande administratieve diensten, niet meer alle taken en opdrachten kunnen opvangen, maar zullen blijven dienst doen voor ontvangsten, plechtigheden, vergaderingen van schepenen, gemeenteraad enz.

Met afgeschafte kloosters en abdijen is het, op het eerste gezicht, minder goed gesteld. Zij hebben een inwendige schikking die geheel in het teken stond van een bepaald kloosterleven, van de dienst voor een gemeenschap, gans verschillend van hetgeen het modern leven van een functioneel gebouw eist.

Deze redenering gaat echter maar gedeeltelijk op; bekwame architecten hebben er in de jongste jaren het maximum uitgehaald en aangetoond dat deze kloosters en abdijen uit Middeleeuwen of Renaissance zich uitstekend lenen tot allerhande moderne inrichtingen en initiatieven. Omdat men het vroeger, nl. in de vorige eeuw, niet heeft ingezien of willen inzien, is er toen veel ver-

dwenen, vernield of onherroepelijk verminkt.

Het Toerisme dat handig uit alles wat maar enigszins antiek of pittoresk voorkomt, munt wist te slaan, is in de meeste gevallen de overheden voor geweest bij de reddingsactie en de overschakeling van oude gebouwen, meer bepaaldelijk van gewezen kloosters en abdijen. In Spanje, Portugal, Frankrijk, Duitsland zijn honderden voormalige kloosters, abdijen kastelen omgetoerd geworden tot hotels, motels, paradors; wanneer het overschakelen smaak- en kunstvol geschiedde, en wij zouden enkele voorbeelden van zeer geslaagde restauraties en aanpassingen kunnen aanhalen, werd het een fantastisch commercieel succes.

Mensen, vooral dan toeristen, houden van kader, sfeer, klimaat van de streek, van een historisch decor met aangepaste meubels en versiering. In de strijd tegen de banaliteit van het toerisme, van de Hilton's en andere onpersoonlijke monsterhotels, zijn zij een oppertroef geworden. Bovendien zijn deze gebouwen meestal zeer gunstig of pittoresk gelegen omdat bij de inplanting in het site, abten en kasteelheren de gelukkigste keus konden verrichten.

Geen stad die de dag van vandaag een cultuurcentrum wil missen, een complex met grote en kleine expositieruimten, een heerlijk kader, een sfeervolle omgeving.

Oude kloosters en abdijen, kastelen en patriciërswohnungen beantwoorden meestal aan al de gestelde eisen en voorwaarden, vooral eerstgenoemden : zij bezaten een pand, een refter, een bibliotheek, een kapel, zovele ruime lokalen met stift, voornaamheid en gelukkige verlichting.

Nooit kwamen de werken van Picasso zo geweldig sterk tot hun recht als in het Paleis van de Pausen in Avignon; het kasteel van Gordes is een enig kader geworden voor het Museum Vasarely, de Biënnale van Venetië pronkt in historische paleizen, de Antiekbeurs schittert in het Prinsenhof te Delft, de Tower van Londen, de Halletoren van Brussel, het Augustijnenklooster in Escorial enz. bezitten veel meer charme, pracht en menselijke warmte dan musea in de vorige eeuw opgetrokken in pompeuze of pompierstijl als deze van Brussel of Antwerpen b.v.

Er is in Gent geen gevel in de stadskuip die niet degelijk gerestaureerd had kunnen worden en die zijn commerciële bestemming niet had kunnen behouden ter hoogte van de begane grond. De meeste van deze huizen waren van oudsher handelshuizen, winkels. Hetgeen in het buitenland kon, moest ook hier kunnen verwezenlijkt worden zonder te verminken en te verknoeien. Ga maar eens wandelen in de Veldstraat, de Lange Munt, de Mageleinstraat en elders nog in de stadskuip: het is overal een moord geworden!

De overheden, althans sedert enkele tientallen jaren, hebben een reuze inspanning verricht om zoveel mogelijk oude historische gebouwen te redden en te herstellen, door hen een nieuwe bestemming te verlenen, door de binnenruimte aan te passen aan de eisen van het moderne leven.

De bestemming was niet altijd zeer gelukkig ofwel is de uitbreiding van de erin ondergebrachte diensten te snel of te groot geweest: zulks is nl. het geval voor het Muziekconservatorium dat in de Grote Sikkel en in de Achtersikkel wat in het nauw zit; dat is ook het geval met het stedelijk Archief in de voormalige Berg van Barmhartigheid en dat is tot tweemaal toe het geval geweest voor de kapel van het voormalige klooster van de Geschoeide Karmelieten op de hoek van de Lange Steenstraat en van de Vrouwebroersstraat, waar eerst het Oudheidkundig Museum, later dat van Volkskunde, toen nog. Folklore genaamd, werden ondergebracht: de verzamelingen werden echter zo omvangrijk dat het Museum van Oudheidkunde naar de voormalige abdij van de Byloke verhuisde en dat enkele jaren geleden het Museum van Volkskunde in het inmiddels zo prachtig gerestaureerd Alijnsgesticht een enig mooi kader kreeg.

Gelukkige oplossingen zoals het ook was de herstelling van de Sint-Pietersabdij die slopensklaar stond, moest het stadsbestuur niet het initiatief hebben genomen ze volledig te restaureren en het een nieuwe bestemming te geven: weinige steden in Europa kunnen er vandaag prat op gaan een zo groot en zo groots ensemble in dienst van cultuur en tentoonstellingen te bezitten. Ook het Pand, voormalig klooster van de Predikheren was ter dood veroordeeld. Zijn redding in extremis door de Rijksuniversiteit die talrijke moderne bestemmingen heeft gevonden voor dit reusachtig complex, heeft andermaal bewezen dat de inwendige ruimte en schikking van dergelijke gebouwen zich uitstekend leent tot het onderbrengen aldaar van instellingen, administraties en openbare diensten.

Had men het vroeger willen of durven inzien, er zouden veel minder historische gebouwen onder de hamer zijn gevallen.

Pierre KLUYSKENS

ZOEKEN NAAR ANDERE VORMEN VAN OPENBAAR VERVOER IN GENT (1897 - 1932)

VOOR U VERZAMELD UIT 31 600 EDITIES VAN DE GAZETTE VAN GENT

Wat hebben de begrippen “Navez”, “Diatot”, “tramcar”, “Bureau Technique Internatonal”, “autobus”, “autorail” en “electrobus” met elkaar gemeen? Dat het stuk voor stuk alternatieve projecten waren die, de één al wat meer dan de andere, pogingen waren om de onvolkomendheden van de toen geldende tramrijtuigen op zijn minst te verbeteren, aan te vullen en desnoods te vervangen.

Heel even mee genieten dus van dit door het publiek minder bekend hoofdstuk uit de geschiedenis van het openbaar vervoer in Gent...

*** Uit de periode van de paardentram (1874 - 1898)

12 december 1889

Gelijk men weet bestaan er in Brussel trams die ook buiten de sporen kunnen lopen, de *dérailables* van de ingenieur Napoleon Navez. Deze in 1887 ontworpen “straatkeienomnibus” is uitgerust met 4 wielen beslagen met ijzer, zoals de karrenwielen en voorzien van een kleiner vijfde wiel met een balg. Dit bijkomend wiel kan tot in de gleuf van de rail neergelaten worden, zodat de omnibus beter en soepeler rijdt. In geval van opstopping van twee rijtuigen die in tegenovergestelde richting op éénzelfde lijn rijden kan de tram opgetild worden mits het opheffen van het vijfde wiel.

Het schijnt dat de Gentse trams ook dat stelsel gaan invoeren. Men heeft maandagmorgen een proefneming gedaan op de Kortrijksesteenweg en men zegt dat die wel gelukt is. De schokken waren niet geweldig en iedereen zou die verbetering toejuichen. Immers, het is volstrekt niet aangenaam op de kruisingsplaatsen soms nogal lang op de tram te moeten wachten, hetgeen onvermijdelijk is in een stad met zoveel draaibruggen als de onze.

(* Het initiatief bleef echter zonder gevolg...)

1 mei 1896

De heer Karel de Pauw, rijtuigmaker uit het Steendam, heeft bij het stadsbestuur de aanvraag ingediend voor een concessie van tramcars zonder riggels, gedurende 20 jaar, met een rente aan de stad van 5% op de bruto-inkomsten. De maatschappij *Compagnie Gantoise de Transports* zetelt in de Sint-Lievenslaan nr. 23.

Er zal worden voorzien in 17 rijtuigen met 24 plaatsen, 12 in de eerste klasse binnenin aan 15 centiemen de tocht en tweemaal 6 plaatsen op de platforms van tweede klasse aan 10 centiemen.

De rijtuigen zouden elk getrokken worden door twee paarden. De exploitatie zou drie lijnen omvatten: Korenmarkt - statie - Sint-Lievenspoort, Rabot - Dampoort en Heuvelpoort - Heilig Kerst.

12 februari 1897

De *Maatschappij van Vervoer te Gent*, gevestigd aan de Sint-Lievenslaan, had gisteren de dagbladpers uitgenodigd om haar inrichtingen en rijtuigen te bezoeken. De gebouwen zijn nog ver van voltooid, maar alles doet voorzien dat wanneer de dienst zal aanvangen, alles zal gereed zijn.

De stallen zijn ruim en openluchtig gemaakt, met brede gangen tussen de twee rijen en bieden plaats aan 150 paarden, allen van het Ardeense ras. Er is een afzonderlijke stal voor zieke paarden. Grote voederzolders strekken zich over al de stallen uit en een ruime koer brengt veel lucht in het geheel.

De bewaarplaats voor de rijtuigen en deze waar ze 's nachts zullen gekuist en gewassen worden, zijn in orde. Na een wandeling door de gebouwen werd een proef gedaan met een *tramcar* en het rijtuig voldeed uitstekend. Men zit zeer gemakkelijk en schokken zijn er maar weinig, wat een wonder is met de slechte staat van de kasseien welke men in vele straten aantreft.

10 maart 1897

De officiële inhuldiging van de tramcars is bepaald op zaterdag 13 maart en de bestuurraad wil dat met enige plechtigheid doen. Rond 15 uur zullen de heer burgemeester, schepenen, gemeenteraadsleden en genodigden aan het stadhuis afgehaald worden door vier tramcars, elk door twee paarden bespannen, om zich te begeven naar de lokalen van de maatschappij aan de Sint-Lievenslaan.

De heer baron de Maere zal de inhuldigingsrede uitspreken, waarna een beker champagne zal worden geledigd en de genodigden de stallen en remises zul-

len zien. De openbare dienst zal zondag 14 maart beginnen. De eerste lijn zal deze zijn van de Korenmarkt naar de Vlaanderenstraat, de Zuidstatie, de Frère-Orbanlaan en de Sint-Lievenspoort.

Tijdens de foor op het Sint-Pietersplein zal een buitengewone dienst worden ingericht tussen het plein, de statie en het midden van de stad.

16 maart 1897

Elk der tramcars heeft zondag ongeveer 800 reizigers vervoerd. De voorwerpen welke in de rijtuigen gevonden werden mogen afgehaald worden in de burelen aan de Sint-Lievenslaan.

De dienst van de foor zal gedaan worden van de Korenmarkt langs de Cataloniëstraat, Mageleinstraat, Koestraat, Kortedagsteeg, Walpoortstraat en Sint-Pietersnieuwstraat.

9 juli 1897

Ter gelegenheid van de paardenlopen wordt tussen de Korenmarkt en het koersplein te Sint-Denijs een bijzondere dienst ingericht met *tramcars* van de vervoersmaatschappij De Pauw op zondag 11, dinsdag 13 en donderdag 15 juli. Vertrekken om 12 uur 30, 1 uur, 1 uur 30 en 2 uur, zonder stilstand onderweg. Terug na afloop van de koersen. Prijs: 50 centiem.

9 juli 1898

De *Gentse Maatschappij van Vervoer*, gekend om haar dienst met de tramcars, richt voor de koersdagen van 10, 12 en 17 juli een bijzondere dienst in van breaks naar het plein te Sint-Denijs. Men zal van half één beginnen vertrekken aan de Cataloniëstraat nabij de Korenmarkt. Terugkeer onmiddellijk na de koersen. Prijs per reis: 50 centiem.

*** *Uit de periode van de accumulatorentrams (1898 - 1904)*

12 december 1898

De private onderneming der tramcars van de heer Karel De Pauw is gisteren in liquidatie gesteld en wordt ontbonden. De paarden zullen openbaar worden verkocht.

7 maart 1900

Gisteravond hield in de *Kunst- en Letterkring* de heer Marcel Huart uit Parijs een zeer belangrijke voordracht met lichtbeelden over de gemeenschappelijke vervoermiddelen en de verschillende stelsels van elektrische trekkracht met accumulators, trolley en onderaardse leiding en somde er de voor- en nadelen van op

Hij gaf ook een beschrijving van het gans nieuwe stelsel *Diatot*, in 1897 uitgevonden. Het is tot hertoe in Tours toegepast geworden en wordt tegenwoordig te Parijs geplaatst over een lengte van 199 kilometer. Het is heel eenvoudig en levert geen gevaren op.

In dit stelsel ligt de elektrische kabel in een omhulsel onder de kasseien midden de riggels en alle vijf meter staan *plots* er rechtstreeks mee in verbinding. Deze plots werken op automatische wijze en gelijken op grote, koperen champignons. In het middengedeelte ervan is een weinig kwikzilver als isolant aangebracht, waarop een ijzeren nagel staat. Het tramrijtuig wordt er mee in verbinding gebracht door een kleine accumulator.

Onder de bodem van het rijtuig is een elektromagneet geplaatst. Wanneer die over de *plots* gaat, trekt hij de ijzeren nagel aan en op die wijze ontstaat de verbinding met de stroomgeleider, die dan de elektriciteit levert aan de motoren. Eens de tram voorbij valt de nagel neer en is de stroom onderbroken, zodat alle gevaren voor personen en dieren worden vermeden. De herstellingen van de *plots* kunnen in 50 seconden volbracht worden.

De heer Huart denkt dat het stelsel *Diatot* tot een grote toekomst geroepen is door zijn eenvoud en zijn prijs, die maar de helft belooft van de andere onderaardse stelsels. Hij hoopt dat dit ook te Gent zou aangenomen worden in geval de accumulators moeten vervangen worden door een andere vorm van trekkracht. Zijn voordracht werd door de aanwezigen met grote belangstelling aanhoord en zeer toegejuicht. (**maar meteen daarna vertikaal geklasseerd...*)

*** *Uit de periode van de trolleytrams (1904 - 1919)*

30 januari 1905

Bij het gemeentebestuur is een aanvraag ingekomen tot het inrichten van een nieuwe omnibusdienst van Gent-Zuid tot aan de Dokplaats en van de statie Eeklo-Brugge tot aan de Rozemarijnbrug.

De rijtuigen zouden op twee paar *Navez-wielen* rusten. Het wiel heeft een bijzondere velg die in een andere rolt van grotere diameter, wat het trekken van het rijtuig veel vergemakkelijkt.

De velg die in de andere rolt kan vergeleken worden met het wiel van een tramrijtuig op de riggel en de tweede velg moet, om de ronde te kunnen vervullen, maar enkele centimeter meer diameter hebben.

Tot nu toe moesten alle omnibussen die 26 reizigers vervoeren twee paarden hebben. Met de *Navez-wielen* zal één paard voldoende zijn.

3 april 1905

Twee onderzoeken van commodo en incommodo over het inrichten van openbare vervoerdiensten zijn te Gent bijna gelijktijdig geopend:

- een tramcardienst *Navez* van Gent-Zuid naar het Dok en van de Dampoort naar Akkergem;
- een dienst van elektrische omnibussen op het grondgebied van de stad, op vraag van Clément, de Fuisseau en Racine. Deze zou maar de buitenboulevards gebruiken.

De eerste lijn zou gaan van het Dok naar de Zuidstatie langs de Kasteellaan, Slachthuislaan, Brusselselaan, Dierentuindreef en Lieven Bauwensplaats (* *thans Frankrijkplein*), hetzij ongeveer 2 900 meter.

De tweede lijn zou gaan van het uiteinde van de Citadellaan tot het uiteinde van de Godshuizenlaan. De dienst zou geschieden met automobielen voor 24 personen of 30 met de platforms. De prijs zou 5 centiemmen per kilometer zijn, met een minimum van 10 centiemmen.

20 april 1905

Het eerste rijtuig van de omnibustram voorzien van wielen met beweegbare riggels is dinsdag in onze stad aangekomen. De wielen worden alhier vervaardigd. De openbare en kosteloze proefneming zal in de eerste dagen van mei plaatshebben. Voor alle inlichtingen moet men zich wenden naar de Terplatenkaai 44.

17 mei 1905

De omnibusdienst met *Navez*-wielen is door het schepencollege toegestaan, met voorbehouding der latere goedkeuringen door de hogere instanties.

4 augustus 1905

De proef met de tramrijtuigen met *Navez*-wielen die gisteren om 2 uur van de Kouter moesten vertrekken is uitgesteld tot vrijdag om 11 uur. De rijtuigen

zullen op de Hoogpoort aan het stadhuis staan.

6 augustus 1905

Gistervoormiddag is een voorlopige proef gedaan met de Navez-tram. Het tuig kon maar stapvoets rijden en de nieuwsoortige wielen bleken nog niet bepaald afgewerkt te zijn. (* *exit systeem*- “Navez”...)

27 augustus 1907

Van 7 tot 15 september zal door de firma *Bureau Technique International*, Boulevard du Gazomètre te Brussel, een automobiendienst ingericht worden tussen de Kouter en Akkergem (* *thans Ekkergerm*). De vervoerprijs per persoon is slechts 10 centiem.

11 september 1907

Een Akkergemenaar schrijft ons: “In afwachting van de elektrische tram waarop we naar het schijnt nog lang zullen mogen wachten, gingen we het genot hebben om voor 10 centiem van Akkergemkerk naar de Kouter of omgekeerd vervoerd te worden per autobus. Deze grote gebeurtenis werd aangekondigd voor zaterdag 7 september en een groot getal Akkergemnaren was reeds vroeg te been om dit heuglijk feit te aanschouwen. Gewacht en nog gewacht... maar niets te zien!

Om 11 uur kwam een luimigaard een koffiehuis binnen, waar verscheidene vrienden samen waren. Dadelijk rolde het gesprek over de aangekondigde maar onzichtbare autobus.

“Zo”, zei de heer voor de grap, “hebt gij de autobus nog niet gezien? Ik ben er zoëven uitgestapt.” Algemene aandacht als de heer omstandige uitleg gaf over de nieuwe verrukkelijke vervoerdienst. De vrienden verlieten het koffiehuis om de autobus te gaan bewonderen, anderen met het gedacht er maar seffens een toertje mee te doen.

Na lang en vruchteloos wachten riep eindelijk een teleurgestelde nieuwsgierige uit; “Asasa... het is vandaag toch geen 1 april?”

Heren Akkergemnaren, het was geen 1 april, maar oktober is aanstaande en meteen de verkiezing van de gemeenteraad. Met het oog daarop moest het stadsbestuur toch iets beloven? De Akkergemnaren zijn zinnens met de verkiezing het gemeentebestuur een *schone vaze* aan te bieden, uit erkenning voor de menigvuldige diensten welke het hun al bewezen heeft!”

16 september 1907

De autobusdienst naar Akkergem is gisteren ingericht. Van de Kouter langs de Zonnestraat, Vandevelde-, Korte Violette-, Twaalfkameren- en Bellevuestraat naar Akkergemkerk in 8 minuten. Talrijke personen hebben er aan gehouden met dit vreemde ding een reisje te maken!

De terugkeer naar de Kouter geschiedt langs de Akkergemlaan, Godshuizenlaan, Coupure, Bagattenstraat en Kortedagsteeg op 11 minuten. De autobus zal zondag dienst doen tussen de Zuidstatie en Akkergem.

25 september 1907

Gistermorgen rond 10 1/2 uur is de autobus die sedert enige dagen in onze stad reed tussen de Kouter en Akkergemkerk in brand geschoten terwijl het rijtuig aldaar stond te wachten. De *naphte* welke de drijfkracht leverde was in aanraking gekomen met de elektriciteit. Een ontploffing had plaats en er ontstond brand. De schade was echter gering en een half uur nadien hernam de autobus zijn dienst.

4 oktober 1907

“De wijk Akkergem is beroofd van zijn autobus. Het rijtuig heeft enige tijd van de statie naar Akkergem geschokt en is naar Antwerpen vertrokken, waar hij ook een proeftijd zal doen, om vervolgens naar Engeland terug te keren. Het is dus een voldongen feit, Akkergem-autobus heeft opgehouden te bestaan. Niettegenstaande deze vervoerdienst niet ideaal was, waren de Akkergemnaren er toch mee ingenomen en dachten zij dat ons stadsbestuur eindelijk ging inzien dat een wijk van 17 000 zielen wel mocht in aanmerking genomen worden. Helaas, het waren slechts hersenschimmen. Niet alleen zijn we weer van alle gemeenschap met het centrum van de stad beroofd, zelfs hebben we nu de overtuiging nog langer als paria's of verstotelingen te zullen behandeld worden...” (vanwege een koolkapper)

10 december 1907

Een nieuwe autobusdienst naar Akkergem is bij het stadsbestuur aangevraagd door de heren Van der Voort en Ernest Verhulst van Brussel. De rijtuigen zullen niet zwaar en lomp zijn als de eerste autokarren en geen *impérial* (* *bovendeel met zitbanken*) hebben. Binnenin zullen er 16 plaatsen zijn en 8 op elk platform.

De “autobus van Ekkerghem” zorgde voor de verbinding met de Kouter.
Reeds na enkele dagen wordt de uitbating wegens een brand stopgezet.

Autobus van de buurtspoorlijn Gent - Merelbeke - Zottegem.

Er zouden op de doortocht vaste standplaatsen zijn aangeduid door plaatjes, zoals voor de tramdienst. De reisweg zou gaan van Gent-Zuid naar Akkergem en omgekeerd, tegen het tarief van 10 centiemmen voor elke tocht, geheel of gedeeltelijk. Er zouden gelijktijdig voertuigen in de twee richtingen rijden.

31 december 1907

Wij hebben gezegd dat een nieuwe autobusdienst aangevraagd was. Naar het schijnt duurt het onderzoek door de bevoegde overheid nog voort. In het belang van de talrijke inwoners van Akkergem en gezien het slechte en koude weder, ware het nochtans te wensen dat dergelijke dienst zo spoedig mogelijk kon ingericht worden. (* *geen tweede autobus dus...*)

12 oktober 1908

In afwachting dat Akkergem zijn elektrische tramdienst bekommt, krijgt de wijk nu weer een autobusdienst tussen de kerk en de Zuidstatie langs de volgende straten:

- gaan: Akkergem- en Godshuizenlaan, Godshuizenstraat, Coupure, Verlorenbroodstraat, Nederkouter, Bagatten-, Sint-Pietersnieuw- en Lammerstraat, Lieven Bauwensplaats en Zuidstatie;
- keren: idem tot de Sint-Pietersnieuwstraat, Walpoortstraat, Kortedagsteeg, Vogelmarkt, Kouter, Zonnestraat, Koophandelsplaats, Vandeveldestraat, (voorlopig Onderbergen en Korte Violettestraat), Annonciaden- en Twaalfkamerenstraat, Rozemarijnbrug, Bellevue- en Akkergemstraat en de Sint-Martinuskerk. (* *geen vervolg gevonden over het al of niet in voege stellen van de dienst...*)

*** *Uit de periode van de sleepbeugels (vanaf 1920)*

11 juni 1923

De *Club Automobiles des Flandres* heeft aan de Gentse gemeenteraad een verzoeking gezonden, waarin de vervanging van de trams door autobussen wordt vooruitgezet en aangeprezen.

De sporen in de straten maken een goede kasseiding onmogelijk en veroorzaken putten, die bij regenweder poelen en moddermoerassen worden, met vervuiling van personen en huisgevels tot gevolg. In smalle straten en bochten belemmeren ze het verkeer en soms volgen ze de linkerkant, waardoor het gevaar van botsingen met andere rijtuigen verhoogt.

Ze maken veel gerucht en lopen soms zeer dicht bij de voetpaden, waardoor voetgangers dreigen meegesleept te worden. Tramrijtuigen staan vaak geblokkeerd bij ongevallen, manifestaties en onderbrekingen van de elektrische stroom, wat zeer vervelend is voor het publiek. Overvloedige sneeuwval belemmert bijna volkomen de dienst en bij ijzel hebben de wielen geen vat op de sporen.

Alle grote steden verzaken aan het stelsel van de trams en willen ze door autobussen op luchtbanden vervangen. Ze kosten minder, rollen zonder veel gerucht en beschadigen de wegenis niet. De onesthetische palen en kabelnetten verdwijnen. Valt er aan een autobus een ongeval voor, dan wordt het rijtuig eenvoudig aan de kant geplaatst en onverwijld door een ander vervangen, enz.

22 september 1924

Het nieuw vervoermiddel, de automobiël, had van het einde van de vorige eeuw af de aandacht getrokken van de leiders van de *Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen*. Zij maakten zich namelijk zorgen over het met het algemeen belang strijdig karakter, dat de automobiëldiensten in de toekomst zouden kunnen aannemen.

In 1906 werd de minister van Financiën een wetsontwerp voorgelegd, bedoeld om de bevoegdheid van de maatschappij uit te breiden, zodat het haar mogelijk zou zijn automobiëldiensten in te richten. Dit ontwerp bleef toen zonder gevolg. In de periode na de oorlog, toen de tramdiensten te kampen hadden met de moeilijkheden die voortkwamen uit de economische omstandigheden, het heraanleggen van lijnen en het overnemen van uitbatingen die door de pachtende maatschappijen waren opgegeven, zag men zowat overal in het land door private ondernemingen ingerichte autobusdiensten tot stand komen. Meestal volgden ze dezelfde reisweg als de buurtlijnen en de uurregelingen waren op zulke wijze vastgesteld, dat ze aan de verschillende halten enkele minuten voor het aankomen van de buurttram stilhielden. Aldus werd het grootste deel van de klanten weggekaapt.

Om die plundering van de bestaande openbare diensten te beletten, was er slechts één enkele wet, daterend van 1892, waarbij de exploitatie van openbare diensten voor het gemeenschappelijk vervoer te land onderworpen was aan het bekomen van een machtiging die voor hoogstens 20 jaar kon verleend worden. De ontreddering was echter zo groot, dat alle wegdiensten zonder machtiging geduld werden, want de bedoelde wet, waarbij geen enkele sanctie was voorzien, bleef praktisch zonder uitwerking.

De *Nationale Maatschappij* vermenigvuldigde haar stappen en haar protest-

nota's. In juni laatstleden richtte de raad van beheer zelfs een nota aan al de parlementsleden, waarin de onmiddellijke aanneming van de door de regering ingediende wetsontwerpen werd gevraagd. Op 11 augustus en 15 september werden eindelijk twee wetten bekend gemaakt. Die van 11 augustus heeft speciaal betrekking op de *Nationale Maatschappij* en kent haar nu een voorkeursrecht toe voor het inrichten van autobusdiensten.

21 september 1925

Verscheidene regelmatige autobusdiensten kwamen de laatste tijd in voege om de verbindingen van Gent met de grote nijverheids- en landbouwcentra van Oost-Vlaanderen te vergemakkelijken en tevens de plattelandsbewoners van nut te zijn, die nog al te vaak van vervoermiddelen verstoken blijven.

Thans zijn aan de Maria-Hendrikaplaats lijnen ingericht van Gent naar Sint-Denijs-Westrem, Sint-Martens-Latem, Deurle, Deinze, Eke, Nazareth en Afsnee (* *spoedig gevolgd door lijnen naar Gavere en Zottegem.*)

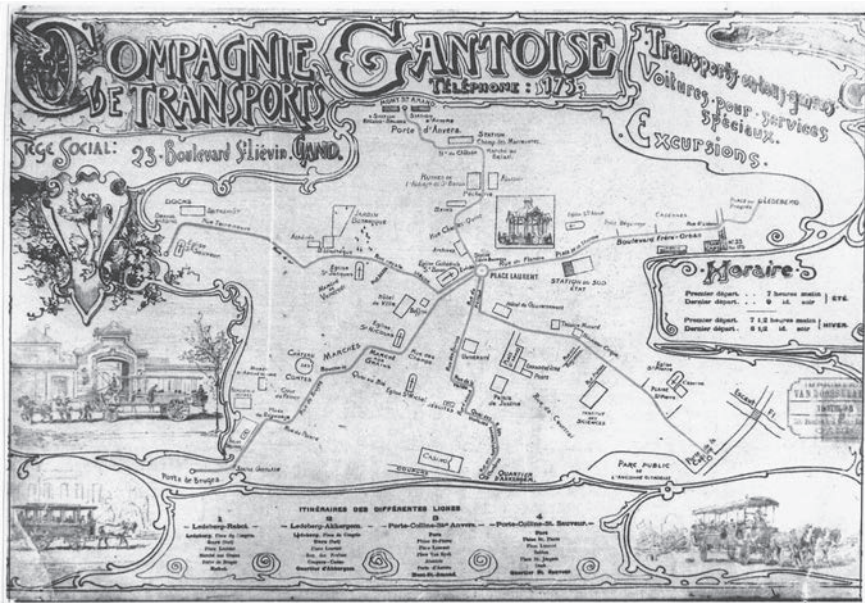
16 maart 1931

Gisteren werd door de *N.M.V.B.* een *auto-motrice* in dienst gesteld. Het is een autobus op een buurttramlijn met een krachtvermogen van 68 pk en een commerciële snelheid van 24 km per uur, elektrisch verlicht en door het ontsnapingsgas verwarmd tot 16 graden.

Deze *auto-rail* (* *alias spoorauto, benzine-motorwagen, mazoetje*”, “*kamielke*”, ...) is een prachtig initiatief en sluit aan bij de grootse plannen aangaande de opruiming of uitschakeling van het verouderd stoomtrammaterieel op de niet geëlektrificeerde tramlijngedeelten met minder verkeer, waar de kosten van de elektrificatie buiten verhouding zouden staan tot de opbrengst van de exploitatie.

3 september 1931

De Gentse trammaatschappij bestudeert de inrichting van een autobusdienst voor de stad. Dit zou vooral bedoeld zijn als een middel voor snel verkeer en zekere tramlijnen te ontlasten, waar het op sommige uren van de dag zeer druk is. Weldra zal men een proef doen die van groot belang zal zijn, aangezien het bestuur en het publiek de voor- en nadelen zullen kunnen beoordelen van de beide middelen van vervoer.

Affiche van de Compagnie der Tramcars, met uurregeling en de vier geplande lijnen:
 Ledeborg - Rabot, Ledeborg - Ekkergem, Heuvelpoort - Antwerpsesteenweg en
 Heuvelpoort - Salvatorstraat.

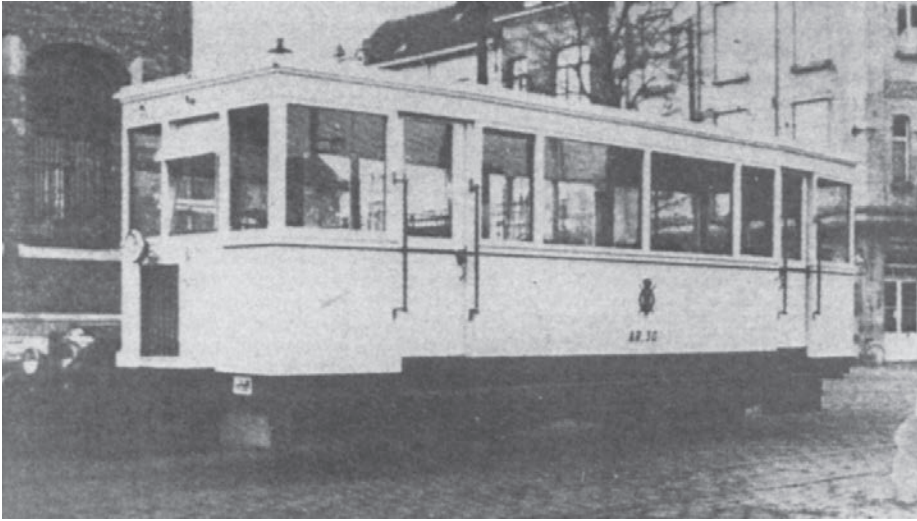
8 oktober 1931

“De maatschappij van de elektrische tramwegen gaat weer een nieuwe lijn leggen, ditmaal de verlenging van lijn 7, Sint-Pietersstatie - Sint-Amandsberg naar de *Darsen* onder de viaduct van de Hogeweg.

Zulke ideeën zijn in onze moderne tijd volkomen voorbijgestreefd! Zelfs in tweederangssteden als Wiesbaden overweegt men zulks! De reden laat zich gemakkelijk raden: de tramrijtuigen versperren de stad en de sporen steken heel dikwijls meer dan 5 centimeter boven de kasseien uit. Hun gepolierd oppervlak is uiterst glibberig en een echte glijbaan, waarop *déravage* onvermijdelijk is. Maak maar eens een ritje door de stad per velo!

Er bestaat nochtans een praktisch middel om ze te vervangen dat ook door de trammaatschappij moet gekend zijn: het gevaarloze systeem van de *electrobussen* (* voorlopers van de trolleybussen, toen in opkomst in Antwerpen en Luik), een versmelting van tramrijtuigen en autobussen.

Alleen de kosten voor de luchtlijnen zijn noodzakelijk en er moeten geen sporen meer worden gelegd. De *electrobussen* zijn door losse kabels met het luchtnet verbonden, zodat de voertuigen op gummibanden over heel de breedte van de straat kunnen rijden, zoals een gewone automobiel.

Prototype van een spoorauto aan het Maria Hendrikaplein te Gent in 1932.

Autobus van de ETG aan de Korenmarkt in 1932.

Meer dan 25 Engelse steden maken van dit systeem gebruik en de *N.M.V.B.* zal op die wijze de lijn Brussel - Overijse exploiteren. Hoe is het mogelijk dat de Gentse trammaatschappij dan nog denkt aan nieuwe tramlijnen?..."

7 december 1931

Door de trammaatschappij werd het voornemen geuit een autobusdienst in te richten van Sint-Pieters naar de Dampoort enerzijds en de Brugsepoort anderzijds om het tramverkeer te ondersteunen. Dat zou zeker van groot belang zijn, aangezien het aan het beheer en het publiek zal gegeven zijn de voor- en nadelen van de beide vervoermiddelen te beoordelen.

Zoals het is voorgeschreven zouden ze minstens voorlopig de bestaande tramlijnen volgen en langs de Korenmarkt doorgaan. De vervoerprijs zou enigszins duurder komen dan met de tram - 1 frank per reis - doch veel tijd zou worden gewonnen, aangezien de standplaatsen niet zo talrijk zouden zijn. Men zou dan ook gemakkelijker op uren en dagen van groot verkeer voertuigen bij de bestaande dienst kunnen inschakelen. De kwestie zal onderworpen worden aan de gemeenteraad.

21 juni 1932

De *N.M.V.B.* laat reeksen *benzine-motorwagens* gereed maken om ze in dienst te stellen op minder winstgevende spoorlijnen, in vervanging van de stoomlocomotieven. In de provincie Oost-Vlaanderen komen daarvoor in aanmerking:

- gans de lijn Gent - Merelbeke - Herzele - Geraardsbergen;
- de baanvakken Wetteren - Oordegem - Aalst, Wetteren - Zele - Hamme, Oostakker - Zaffelare, Zomergem - Ursel, Evergem - Bassevelde en Nevele
- Ruiselede.

21 december 1932

De eerste autobuslijn van de Gentse trammaatschappij is gisteren in werking getreden. De dienst beschikt over acht *Minerva*-bussen. Drie rijden heen en terug tussen Sint-Pieters, de Korenmarkt en de Dampoort, twee blijven in reserve en nog drie andere kunnen bij bijzondere gelegenheden worden ingezet zoals de foor, voetbalwedstrijden, feestelijkheden, onderbrekingen in de tramdienst, excursies naar *Het Patijntje*, *Den Anker*, *De Nénuphar*, enz.

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmenten uit "135 jaar openbaar vervoer in Gent", deel 1 (1871-1906), deel 2 (1907-1922) en deel 3 (1923-1939), samen 1 114 p. - 2008 - uitgaven in eigen beheer.

DE MAN VAN SMARTEN UIT DE OMGEVING VAN DE MEESTER VAN FLÉMALLE

**Navolger van de Meester van Flémalle, Man van Smarten;
Gent, Museum voor schone kunsten.**

Hoewel het sinds 1990 geleden is, dat we in Ghendtsche Tydinghen nog een werk uit het Gents Museum voor Schone Kunsten, nl. de Predella met de Verovering van Titus¹, besproken hebben, was dit zeker niet het laatste werk uit dit museum dat we belicht hebben. Alleen reeds in onze studie over de Gentse schildersfamilie Horenbau(l)t kwamen verschillende schilderijen uit dit museum aan bod: de zgn. Horenbauttriptiek van de Meester van de

familie van de H. Anna, de samengestelde diptiek van Margaretha van Oostenrijk die verkeerdelijk aan de Meester van 1499 wordt toegeschreven, de schenkerpanelen met Lieven van Pottelsberghe en Lievina van Steelant van Gerard Horenbaut en de Lactatio van de heilige Bernardus van Clairvaux die we op naam van Elooi Horenbaut brachten². Thans dringt zich een verdere stu-

die op van de middeleeuwse schilderijen in het Gents museum. De keuze viel op het schilderij De Man van Smarten (inv. Nr. 1904-A) uit de omgeving van de Meester van Flémalle.

De voorstelling & Iconografie

In het midden van het paneel (36 x 28 cm.) zit op het deksel, dat schuin over de Romeinse sarcofaag ligt, Christus weergegeven als Man van Smarten. Hij toont aan de aanschouwer zijn wondtekens van de offerdaad. Op zijn hoofd draagt Hij de doornenkroon. Hij wordt ondersteund door twee engelen. Door de vlakke gouden Byzantijnse achtergrond gaat onze aandacht volledig naar de voorstelling.

Door de geringe afmeting is het duidelijk, dat het schilderij vervaardigd werd voor een persoonlijke devotie. We hoeven hierbij niet direct te denken aan een opdracht, dergelijke panelen werden op jaarmarkten door de kunstenaars aangeboden³.

Pauwels was de eerste die de voorstelling besprak⁴: *“Alleen het graf herinnert aan de graflegging. De lange, witte lijkwade, die als een grillige arabesk de personages rond het gebeuren verenigt, contrasteert met het blanke, bebloede Lichaam van de Verlosser... Hier wordt het kunstwerk immers middel om felle emoties bij de toeschouwer op te wekken... De gevoelsaccenten worden bovendien sterk onderstreept door expressieve vormgeving en kleur.”*. Hoozee spreekt zelfs van een *“zeer dramatische voorstelling”*.⁵

Vooreerst zullen wij hier deze expressieve emotionele voorstelling binnen een (kunst)historische context plaatsen. Omstreeks 1400 is er in West-Europa een dreiging van sociale, economische en religieuze ineenstorting. De opstand van de lagere klassen worden gewelddadig onderdrukt. Dit had direct een weerklank op de poëzie, waarbij het begrip *“melancholie”* haar huidige betekenis kreeg, nl. een psychologische neerslachtigheid. Voor 1400 werd melancholie beschouwd als een temperament, dat onder humeur viel of een vorm van zinloosheid.

Daarbij werd door de pest ook het geloof in vraag gesteld en sterker nog stelde men indien God goedheid is, hoe kan hij dan instemmen met deze gesel. Het gevolg was dat sommigen zelfs begonnen te twijfelen aan Zijn Almachtige Goedheid.

Als antwoord hierop toonde kerk de voorstelling van de Man van Smarten⁶ die een aanklacht was op de vernedering en de passie van de Verlosser waaraan de mensheid aan de basis lag.

Deze nieuwe voorstelling van *“le Piéta de Notre Seigneur”* was een verrij-

zende Christus - die ondersteund door twee engelen - zijn wonden toont aan de toeschouwer. Hiermee wilde men schuldgevoelens⁷ en melancholie van de toeschouwer opwekken voor de in mens geworden Heiland. Hoewel hier de nadruk meer ligt op het tragisch menselijke, dan op de overwinning van de dood door de verrijzenis, werd hierbij tevens verwezen naar het misoffer.

Een tekening uit de omgeving van Rogier van der Weyden voorstellende de Eucharistie (Oxford, Ashmolean Museum) laat zien, dat Christus als Man van Smarten in gezelschap van Maria, Johannes en twee engelen opgeroepen wordt uit het sacrament van de Communie⁸. Dit bewijst het geloof in de vereenzelviging van de mystieke aanwezigheid van Christus in de hostie. Hieraan werd direct de ontvanging van Christus gekoppeld, zoals Jezus zelf verhaalde (Johannes 6:53-54): “ *Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt heeft eeuwig leven en ik zal hem doen opstaan op de laatste dag.*” De meditatie voor deze voorstellingen zette ook toe tot de verlossende kracht. Het gevolg was dan ook dat op het einde van de 14de eeuw er afbeeldingen ontstonden die direct betrekking hadden op de oproeping van de Heiland uit de hostie als Man van Smarten op het misaltaar. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de Mis van de H.Gregorius.⁹

De voorstelling van de Man van Smarten kende een grote bijval en treffen we niet alleen in de schilderkunst aan, maar ook in de miniatuur- en graveerkunst in de eerste helft van de 15de eeuw. Dit fenomeen beperkte zich niet tot Vlaanderen, maar vond een ingang in heel Europa.

Door deze en andere gelijkenissen tussen de schilderscholen uit verscheidene landen noemt men de kunst van voor Van Eyck dan ook de Internationale stijl. Opvallend bij deze afbeelding is dat de Heiland op een Romeinse sarcofaag zit, terwijl Christus volgens het Evangelie begraven werd in een rotsgraf. We hebben hier duidelijk te maken met een Italianiserende voorstellingsweergave¹⁰. Reeds hebben we duidelijk aangetoond dat deze iconografie overgebracht werd door Toscaanse kunstenaars, die in Avignon werkzaam waren in het pauselijk paleis. Deze voorstellingen kenden een ingang in Parijse kunstmiddens, waar Vlaamse kunstenaars in de 14de eeuw werkzaam waren. Rond 1400 vestigden zich deze artiesten zich niet meer voorgoed in de Frans hoofdstad, maar beschouwden Parijs als een leerschool en keerden terug naar Vlaanderen¹¹. Belangrijke in deze evolutie waren de miniaturisten, zoals de Meester van Guillebert de Mets, die na scholing in Parijs de Italiaanse iconografie naar onze gewesten brachten¹².

Stijlkenmerken en datering

Zowel de Christusfiguur als de engelen vertonen een krampachtige en onnatuurlijke houding. Christus linnen dodendoek is zeer hoekig en sculpturaal weergegeven. Het deksel is sterk oplopend. Het coloriet is koel en metaalachtig. Deze kenmerken zijn zeer typisch voor de kunst van de Meester van Flémalle. Zowel de Byzantijnse gouden achtergrond, de wenende engelen de schuine plaatsing van de dekplaat over Christus sarcofaag vinden we terug op de Seilerntriptiek (ca. 1415) (Londen, Courtauld gallery) van de Meester van Flémalle¹³.

De wenende engel, waar het gevoel niet door rollende tranen wordt weergegeven maar door de houding van het wegpinken van een traan, is kenmerkend voor de beeldhouwkunst. Dit gaat terug op de omstreeks 1404 gebeeldhouwde engel van Claus Sluter' Mozesput (Dijon, Hospices).

In vergelijking met de Seilerntriptiek zijn de engelen op het Gentse paneel zeer stereotype. De felle directe belichting sluit niet aan bij de modulering door schaduwen van de Meester van Flémalle. Door de geringere kwaliteit kunnen we dit schilderij in het Gents museum niet toeschrijven aan de Meester van Flémalle zelf, maar aan iemand uit zijn directe omgeving. Zowel de iconografie als de stijl verwijzen naar een vroege datering van het Gentse schilderij, waardoor een datering omstreeks 1430 verantwoord lijkt.

Herkomst

De Man van Smarten werd aangekocht op de veiling van de verzameling de Somzée in de Galerie Fiévez te Brussel op 24 mei 1904 onder het lot nr. 548. Het werd geveild als een schilderij van een anonieme Brugse meester uit het einde van de 15de eeuw¹⁵. Gaston de Somzée was een grote verzamelaar die in de Paleizenstraat te Schaarbeek woonde¹⁶. Vanaf het begin van de 20ste eeuw werd zijn collectie verkocht in de Brusselse Galerie Fiévez¹⁷.

In het Gents museum werd het schilderij aanvankelijk tentoongesteld als Catalaans omstreeks 1450¹⁸. Door de verwantschap met de Seilerntriptiek werd het al vlug in de navolging geplaatst van de Meester van Flémalle.

Nawoord

Hoewel dit schilderij niet zonder enig belang is, is het bijzonder weinig bekend in de literatuur.

We hopen met dit artikel enige bekendheid gegeven te hebben aan dit werk.

Rudy van Elslande

NOTEN

- ¹ VAN ELSLANDE R., De predella: “De verovering van Jeruzalem door Titus” in: Ghendtsche Tydinghen, 19de jg., 1990, nr. 4, blz. 195-205.
- ² VAN ELSLANDE R.D.A. – DE KRAKER A.M.J., De familie Horenbault: renaissancekunstenars en cartografen te Gent en daarbuiten (ca. 1460 tot ca. 1630), in: Jaarboek 2004-2006 Oudheidkundige Kring “De Vier Ambachten”, Hulst 2007, blz. 66-72; VAN ELSLANDE R., Het Land van Waas in relatie tot de laatgotische Gentse kunst, in: Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, dl. CX, 2007, blz. 92-104.
- ³ Voor de Gentse kunstmarkt tijdens de vasten verwijzen we naar: VAN ELSLANDE R., De laatgotische Gentse kunst in het graafschap Vlaanderen ten oosten van de Schelde, in: Het Land van Aalst, 59ste jg., 2007, nr. 2, blz. 109.
- ⁴ PAUWELS H. School van de Meester van Flémalle, in: Cat. Oude en moderne kunst Museum voor Schone Kunsten Gent, Gent 1967, blz. 20.
- ⁵ HOOZEE R., Museum voor Schone Kunsten Gent, *Musea Nostra*, Brussel 1988, blz. 13.
- ⁶ PANOFSKY E., *Early Netherlandish painting, Origins and character*, dl.I & II, New York-Hagerstown-San Francisco-Londen 1947-1948, blz. 67-74.
- ⁷ Zoals de aanschouwer – die een mens is – toont deze voorstelling aan wat de mensen met de Verlosser hebben gedaan.
- ⁸ AINSWORTH M.W. – MARTENS P.P.J., *Petrus Christus*, New York 1995, blz. 112-116.
- ⁹ VAN ELSLANDE R. - A. EVRARD, *Kritisch onderzoek van de “Mirakuleuze mis van de H. Gregorius” in de Sint- Gertrudiskerk te Wetteren*, in: *Tijdschrift voor Heemkunde en Geschiedenis Wetteren*, 32ste jg. 1985, nr. 1, blz. 9-16.
- ¹⁰ VAN ELSLANDE R., 15de – 16de – eeuwse Vlaamse schilderijen in Waas privébezit, in: *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, dl. 113, Sint-Niklaas, 2010, blz. 36.
- ¹¹ VAN ELSLANDE R.D.A. – DE KRAKER A.M.J., De familie Horenbault: renaissancekunstenars en cartografen te Gent en daarbuiten (ca. 1460 tot ca. 1630), in: Jaarboek 2004-2006 Oudheidkundige Kring “De Vier Ambachten”, Hulst 2007, blz.13-14.
- ¹² VAN ELSLANDE R., De laatgotische Gentse kunst in het graafschap Vlaanderen ten oosten van de Schelde, in: *Het Land van Aalst*, 59ste jg., 2007, nr. 2, blz. 102-105.
- ¹³ CHÂTELET A., *Robert Campin De Meester van Flémalle*, Antwerpen 1996, blz. 52-63; CAMPBELL L. – VAN DER STOCK J., *Rogier van der Weyden 1400-1464 De passie van de meester*, Zwolle-Leuven, 2009, blz. 70-71.
- ¹⁴ CHÂTELET A., *Robert Campin De Meester van Flémalle*, Antwerpen 1996, blz. 55.
- ¹⁵ HOOZEE R. (red.), *Catalogus schilderkunst dl.I 14de – 18de eeuw*, Museum voor Schone Kunsten Gent 2007, blz. 125.
- ¹⁶ Op een oude briefkaart zien we samen met het O.-L.-Vrouwinstituut zijn huis op deze locatie;
<http://www.europeana.eu/portal/record/04201/770E815ACD229928A544BFCC2AE76DB7A0BA6667.html#>.
- ¹⁷ De tapijten werden reeds in 1901 verkocht.
<http://chestofbooks.com/crafts/needlework/Tapestries-History/Gothic-Tapestries-Part-6.html>
- ¹⁸ HULIN DE LOO G., *Catalogue du Musée des Beaux-arts Gand*, Gent 1909, blz. 80-81.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 16-17-18-19 DECEMBER

16 December 1715

De eerste Gentse stadsschouwburg op de Kouter brandt volledig af.

16 December 1744

Dood van Maria-Anna, de vrouw van Karel van Lorreinen en de zuster van Maria-Theresia.

16 December 1790

Geboorte te Coburg van Leopold I.

Hij had zijn militaire stage gedaan in het Russisch leger en trok daarna naar Engeland. Hij liet er zich naturaliseren en trouwde er met de kroonprinses van Engeland Charlotte, maar een jaar later was hij reeds weduwnaar. Nonkel en gewaardeerde raadgever van Queen Victoria.

Op 4 Juni 1831 werd hij door het Congres benoemd tot Koning van België.

In 1832 trouwde hij in Compiègne met Louise-Marie d'Orléans, de oudste dochter van Louis-Philippe.

Dood op 10 December 1865.

16 December 1832

Dood van Charles Van Hulthem.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 1999 - N° 2 - pp. 105-107

16 December 1841

Dood van Jean-Baptiste Van Lokeren.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2000 - N° 6 - p. 395

16 December 1869

2e Optreden in onze stad van de beroemde componist en vioolvirtuoos Henryk Wieniawsky. Hij was hier al eens geweest in 1858.

16 December 1886

Dood van Charles Onghena.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2003 - N° 1 - pp. 37-38

16 december 1904

Geboorte van Paul Rogghé. Een actieve en veelzijdige man die, toen hij stierf in 1974, een welgevuld leven achter zich liet.

Men zou hem kunnen belichten als letterkundige, als dichter, als geschiedkundige, als leraar.

Paul Rogghé - 1904-1974

Hij deed zijn eerste kandidatuur Geschiedenis aan de Universiteit van Leuven, maar komt naar de Universiteit van Gent in 1924. Hij doet hier zijn 2e kandidatuur en zijn eerste doctoraat. Een dissertatie van hem wordt niet aanvaard en hij onderbreekt zijn studies, maar hij komt terug in 1931 en behaalt het jaar nadien zijn Doctoraat in de Letteren en Wijsbegeerte.

Hij begon zijn carrière als journalist en buitenlandse correspondent van het dagblad "Vooruit". Hij bleef bij dit blad tot in 1948. Hij zou vele jaren leraar zijn aan het Gents Lyceum, maar werd dan Studiefprefect aan het Atheneum van Eeklo.

Naast dit ambt en naast zijn literaire activiteiten vond hij ook nog de tijd om meer dan 50 historische werken en bijdragen te leveren.

Hij werd beschouwd als een van de grote Artevelde-specialisten. Het was trouwens hij die de tekst schreef van het audio-visueel spel "De Eeuw der Artevelden".

Zijn studie "Vlaanderen en het zevenjarig beleid van Jacob Van Artevelde" werd bekroond door de stad Gent in 1949. Maar daar bleef het niet bij. In 1954 ontving hij de Literaire Prijs van de stad Gent, in 1961 de Provinciale Prijs voor Poëzie, in 1962 de Prijs voor Geschiedenis van de stad Gent voor zijn studie "Gentse klerken in de XIVe en XVe eeuw"

In 1972 werd het dan de Provinciale Prijs voor Heemkunde.

Hij was stichter en redacteur van de literaire tijdschriften "Pan" en "De Faun". Hij was tevens lid van de stedelijke "Commissie voor Monumenten en

Stadsgezichten” en Voorzitter van de “Commissie van het Oudheidkundig Museum van de Bijloke.”

Hij was een grote minnaar van zijn geboortestad en had zich zeer verheugd toen de “Heemkundige en Historische Kring Gent” gesticht werd. Hij zou er trouwens de Ere-Voorzitter van worden. Voor hem was het blad "Ghendtsche Tydinghen” HET instrument om de Gentenaars hun stad beter te doen kennen en liefhebben en alzo eerbied bij te brengen voor de erfenis van een groots verleden. Paul Rogghé stierf in 1974 op 70-jarige leeftijd.

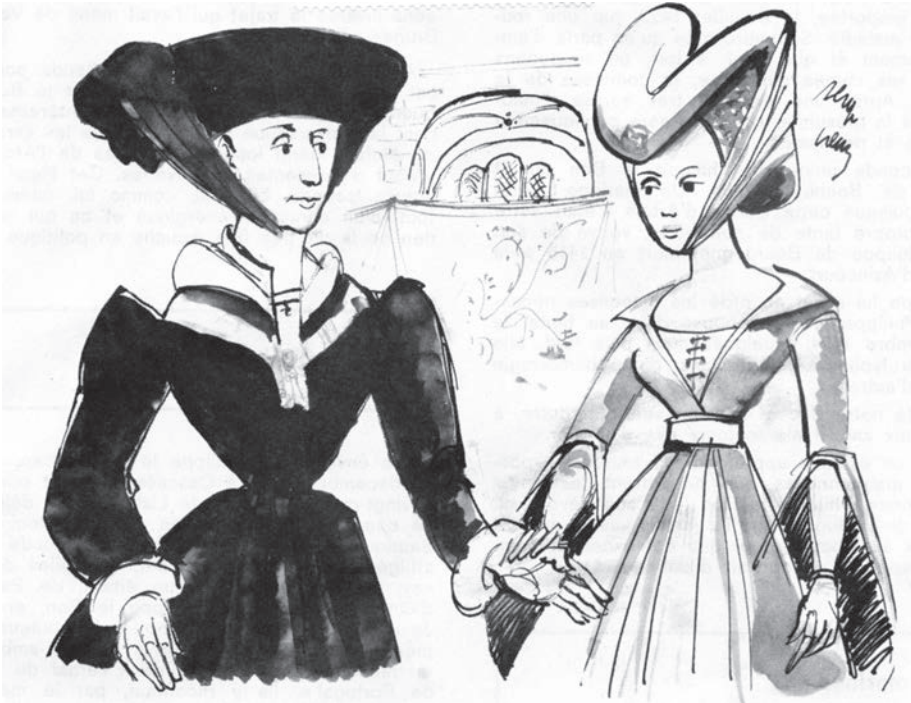
16 December 1918

Een deel van de Statiestraat wordt omgedoopt tot “Wilsonplein”.

Thomas Woodrow Wilson (1856-1924) was President van de Verenigde Staten die in 1917 de beslissing nam deel te nemen aan Wereldoorlog I.

17 December 1471

Dood te Aire-sur-la-Lys van Isabella van Portugal.

Filips de Goede met zijn 3e vrouw Isabeau van Portugal (1397-1471).

Opgepast, niet verwarren met de vrouw van Keizer Karel die ook een Isabella van Portugal was. Deze waarover het hier gaat is de 3e vrouw van Filips de Goede.

Zij was de dochter van Jan I van Portugal en werd geboren te Evora in 1397. Filips was met haar getrouwd bij procuratie op 25 Juli 1429 in Portugal; het plechtig huwelijk vond plaats in Brugge op 7 Januari 1430.

Zij werd begraven nabij Dijon.

Zij was de moeder van Karel de Stoute. Ook nog gekend als Elisabeth van Portugal of Isabeau.

17 December 1660

Er woedt een zeer hevige storm over onze stad. Er is grote schade aan torens, kerken, huizen, aanplantingen, enz.

17 December 1772

Dood van Emmanuel Pierre Van Reysschoot.

Deze kunstschilder werd geboren op 27 December 1713 en nog dezelfde dag gedoopt in St-Baafs.

Op 28-jarige leeftijd werd hij opgenomen in de schildersgilde waarvan hij van 1763 tot 1768 gezworene werd.

In 1753 maakte hij voor de Baudeloo-abdij 14 grote portretten in grisaille: Christus, Maria en de 12 apostelen. In 1767 maakte hij de schetsen van de praalwagens van de St-Machariusstoet. Auteur van de gewelfschilderijen die de refter van de St-Pieters-abdij versieren.

Onder zijn talrijke kinderen waren er 3 die eveneens schilder werden: Pierre-Norbert, geboren in 1738, Jean-Baptiste-Emmanuel, geboren in 1751 en Anne-Marie, geboren in 1758. Voor de St-Michielsgilde waarvan hij vaandrig was restaureerde hij een 30-tal portretten van koningen.

17 December 1865

Troonsbestijging van Leopold II.

Deze zoon van Leopold I en van Louise-Marie d'Orléans werd geboren op 9 April 1835.

Hij trouwde op 22 Augustus 1853 met Marie-Henriette van Oostenrijk, achterkleindochter van Maria-Theresia.

17 December 1909

Dood te Laken van Leopold II.

17 December 1966

Onthulling van het standbeeld van Keizer Karel op de Reep.

17 December 1991

Dood te Oudenaarde van Roger Warie.

Deze eminente architect behaalde zijn diploma aan het St-Lucas-Instituut in 1924, maar merkwaardig genoeg, voordien gaf hij er reeds les de zondag.

In 1926 werd hij definitief benoemd tot Professor van Architectuur en hij zou die functie blijven uitoefenen gedurende 42 jaar.

Warie was nog een van die architecten van de oude stempel. Geen dwaze theorieën die lelijke gebouwen moesten rechtvaardigen; alles bij hem was gebaseerd op schoonheid en harmonie. Gedurende 30 jaar, van 1947 tot 1977, was

Roger Warie (1901-1991).

hij architect en raadsman van de stedelijke “Commissie van Monumenten en Stadsgezichten.” In 1977 werd hij gehuldigd voor deze prestatie. De Voorzitter van de Commissie, Professor Pierre Kluyskens, noemde hem de bezieler en het geweten van de Commissie en herinnerde eraan dat hij meer dan 4.000 dossiers behandeld had, meer dan er huizen staan in het stadscentrum. Bijna niet te geloven.

Hij was trouwens een zeer gekende en deskundige restaurateur. Bij hem moest men niet afkomen met de huidige idiote theorie die zegt dat, wanneer men een gebouw restaureert en men niet met zekerheid weet hoe een bepaald deel er oorspronkelijk uitzag, men dat moet invullen met hedendaagse architectuur, een rampzalige theorie die al zo enorm veel schade en verminkingen berokkend heeft aan waardevolle historische gebouwen.

Warie drong door tot de essentie van het concept van het te restaureren gebouw en restaureerde het in harmonie met dit concept. Een 17e eeuws gebouw moest er na restauratie uitzien als een 17e eeuws gebouw, en niet als een stukje 17e eeuws gebouw met hier en daar storende en verminkende hedendaags prutswerk.

Het was dan ook op hem dat men beroep deed voor de restauratie van het Stadhuis van Oudenaarde.

Een van zijn laatste restauraties in Gent was deze van “De Wapens van Zeeland”, een prachtige restauratie die zeer fel bekritiseerd werd door onze pedante hedendaagse architecten die nog alles van hem te leren hebben.

Minder bekend is het feit dat deze kunstenaar ook een aquarelist was, maar hij schilderde voor zijn eigen plezier en dacht niet aan exposeren. Het zat misschien in de familie, want zijn grootvader Edouard schilderde ook en de Gentse schilderes Suzanne Bomhals is een nicht van hem.

Roger Warie die hier geboren werd op 22 December 1901 stierf op 90-jarige ouderdom.

Een zéér groot verlies voor Gent, want andere Roger Waries zijn hier niet meer te vinden.

18 December 1385

De Vrede van Doornik.

Tussen Filips de Stoute en de Gentenaars.

Filips die in vrede wenste te genieten van zijn erfenis, schenkt de Gentenaren volledige amnestie en confirmeert hun privileges.

Gent van zijn kant verzaakt aan alle alliances met Engeland.

18 December 1526

Afsluiting van het contract tussen de metsers en Christoffel Vanden Berghe voor de bouw van een nieuwe gevel voor hun Gildehuis.

18 December 1573

Alva keert terug naar Spanje.

18 December 1716

Dood van de schilder Jan Van Cleef.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2001 - N° 4 - p.237

18 December 1847

Marie de Hemptinne wordt ontgraven op het kerkhof van de De Smetstraat en overgebracht naar het Campo Santo.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2010 - N° 1 - p.59

19 December 1584

De hervormde predikant Jan Spiegele geeft zijn laatste sermoen in St-Baafskerk.

19 December 1722

Stichting van de "Compagnie van Oostende"

De officiële naam was wel iets langer en luidde "Compagnie Impériale des Indes Orientales" Ze werd gesticht ingevolge een vergunning van Karel VI. Onder de 7 Directeurs die gekozen werden door de Keizer, kwamen 4 Gentenaars voor, leiders van grote handelshuizen.

Ze werd nauwelijks 8 jaar later afgeschaft onder druk van Engeland en Holland.

19 December 1816

Gedurende de afwezigheid van de Bisschop verkoopt de "vicaire général d'origine française" 6 panelen van het Lam Gods aan de Brusselse handelaar Nieuwenhuys voor de som van 3.000 gulden.

19 December 1832

Begraving van Charles Van Hulthem.

19 December 1887

Dood van Betsy, een der 2 olifanten van onze “Beestenhof”.

Werd in Juli 1853 aan de Dierentuin geschonken door A. De Cock,”armateur à Gand”.

In de “Guide van de Jardin Zoölogique” van dit jaar is er sprake van une jeune femelle.

19 December 1968

Inhuldiging door Koning Boudewijn en door Koningin Juliana van de nieuwe sluis in Terneuzen.

19 December 1971

Onthulling van een gedenkplaat aan het sterfhuis van Jean Ray op de Rooigemaal.

Hugo Collumbien

**VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS:
NAPOLEON DE PAUW (GENT 1835 - GENT 1922)**

Advocaat-generaal, procureur-generaal, uitgever Middelnederlandse teksten, auteur Napoleon De Pauw behoorde tot een oud Gents patriciërsge­slacht.

Napoleon De Pauw (1835-1922).

Enkele maanden vóór zijn dood werd hij door de koning tot de adel verheven en ver­kreeg hij de titel van baron.

Napoleon Liévin Ber­nard De Pauw werd geboren in 1835 te Gent in de Hooge Zonnestraat, thans: Rekelingestraat. Zijn vader, Napoleon Lié­vin, neef en petekind van Lieven Bauwens, was advocaat, hoogle­raar aan de RUG en schepen van Openbare Werken te Gent. Zijn ouderlijk huis was een trefpunt van het intel­lectuele Gent. Napo­leon Liévin Bernard woonde achtereenvol­gens te Gent, Kortrijk, Dendermonde en Brugge, maar vanaf 1889 definitief te Gent in de Lange Violette­straat 276. In het athe­neum te Gent zat hij

samen in de klas met Julius Vuylsteke, Tony Bergmann, Emile Moyson en Prosper Claeys. Ze hadden o.a. J.F.J. Heremans als leraar. Aan de universiteit

stichtten zij 't Zal Wel Gaan. In 1860 promoveerde hij aan de RUG tot doctor in de rechten. Hij liep stage bij H. Metdepenningen.

Hij werd advocaat-generaal (1893) en procureur-generaal (1902). In 1907 ging hij op emeritaat. Net zoals zijn vader was hij liberaal en orangist. Hij was gehuwd met Maria Schellekens, dochter van Jean Schellekens, voorzitter van de rechtbank te Dendermonde. Napoleon Liévin Bernard De Pauw was lid van tal van literaire genootschappen: 't Zal Wel Gaan, De Taal is gansch het Volk, Willemsfonds, Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde (waarvan hij in 1886 medestichter en tweemaal bestuurder was), Commission Royale d'Histoire, De Vlaamsche Advocatenclub.

Napoleon De Pauw leverde bijdragen in Franse en Nederlandse tijdschriften en kranten: Nederlandsch Museum, Almanak van 't Zal Wel Gaan, Cercle d' Archéologie de Oudenaerde, Bulletins de la Commission d'Histoire... enz.. Hij schreef de volgende literaire, historische en literair-historische werken: De opstand van 1540 (Keizer Karel te Gent), een verhaal (1856). Geslachtboom der familie Schellekens van Dendermonde, met zestig wapenschilden (1872), De rekeningen der stad Gent, Tijdvak van Jacob van Artevelde, drie delen, (1872 – 1885), Bijdragen tot de Geschiedenis der Middelnederlandsche letterkunde in Vlaanderen (1879), De Voorgeboden der stad Gent in de XVIe eeuw. Met inleiding, tafels van personen en zaken en woordenlijst (1885), Over den Madoc van Willem “die den Reinaert maecte” (1887), Madelghij's kintsheit, al de gekende fragmenten (1889), Dit is die Istory van Troyen van Jacob van Maerlant, diplomatisch uitgegeven (1889-1890), Dit es tbesouch van dien dat Pieter Boe ende Leuz sijn broeder ontcracht waren den here vor sinte Verrilden kerke te Ghent (1890), Ieperen jeghen Poperinghe (1899), Het boek der Audiëncie van den Raet van Vlaenderen (1901-1903), Kroniek van Froissart (1896-1908). Om de hand te kunnen leggen op zoveel mogelijk onuitgegeven teksten, had De Pauw in heel Vlaanderen bij alle archivarissen en bibliothecarissen aangedrongen hem te verwittigen zodra ze een nieuwe tekst ontdekten. Napoleon De Pauw was geen filoloog en middeleeuwse spraakkunsten waren voor hem gesloten boeken. “Om een gebouw op te trekken is er een architect nodig en werklieden om het materiaal voor de bouw gereed te maken. Er zijn ook materiaal aanbrenghers nodig, die de bouwstof opdelfen waar ze te vinden. Nu, dat laatste is mijn werk!” De ambitie van De Pauw: hij wenste “de man van de editio princeps” te zijn. En of die uitgave aan de eisen der wetenschap voldeed, was voor hem bijzaak. In de Academie hield hij voordrachten over Willem van Assenede, Willem van Utenhove, Jan van Boendale e.a. In 1921 nam hij ontslag uit de Academie, die een motie voor de volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit had goedge-

keurd.

Napoléon De Pauw heeft een zeer gelukkig leven gehad: de hoogste post in de magistratuur, tweemaal bestuurder der Academie, talrijke onderscheidingen, baronstitel. Ietwat terughoudend, was hij toch zeer voorkomend en dienstwillig. In gesloten gezelschap kon hij zelfs joviaal worden. In de Academie had hij niets dan vrienden.

Literatuur

L. Tierenteyn, Napoléon Liévin Bernard De Pauw, Biographie Nationale, deel XVI, p. 722-724, Brussel, 1901

L. Willems, Levensschets van Napoleon De Pauw, Jaarboek van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, 1935, p. 127-143.

A. Van Winkel, Napoleon De Pauw, Gedenkboek. De Vlaamse Conferentie der balie van Gent, 1873 - 1973, Gent, 1973.

J. Verschaeren, Napoleon De Pauw, Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, deel II, p. 2401.

Daniël Van Ryssel

BIBLIOGRAFIE

Men meldt ons de verschijning in 2012 van het boek **“LEDEBERG”**.

Er was vroeger wel al een boek over Ledeberg verschenen, maar het was eerder zeer fragmentair en bevatte niet altijd correcte informatie.

Eindelijk zal een standaardwerk over dit onderwerp verschijnen dat eventueel latere publicaties over dit onderwerp overbodig zal maken. Zijn wij daar zo zeker van? Jawel, want de auteur is Marcel De Bleecker en die heeft voldoende bewezen dat, als hij iets aanpakt, dat op de meest grondige manier gebeurt. Hij is weer enkele jaren bezig geweest met het uitpluizen van alles wat kon gevonden worden over Ledeberg vanaf 966 tot nu.

Het wordt een publicatie van een 280-tal bladzijden A4-formaat: 13 hoofdstukken en - verschiet niet - zo maar 640 foto's en andere afbeeldingen.

De levering is voorzien gedurende de aanstaande Ajuinmarktkermis. Het zal dan kunnen afgehaald worden in de Boekhandel “I-BOEKS” in de Hovenierstraat 96 te 9050 Ledeberg, waar van 25 tot en met 31 Augustus daarover een tentoonstelling zal lopen, van 11 tot 17 uur. Vanaf 1 September ook verkrijgbaar bij de auteur.

De voorintekensprijs bedraagt 30 €. Het is aan te raden gebruik te maken van deze mogelijkheid, aldus is men zeker. Het gaat immers over een beperkte uitgave waarvan een herdruk niet voorzien is. Wie te lang wacht loopt het risico achter het net te vissen, zoals reeds gebeurd is bij vorige uitgaven.

Overschrijven kan op rekening van de auteur: 035.5639811-78.

Wie het per post thuisbezorgd wenst, betaalt 36 €.

Bijkomende informatie is te bekomen bij de auteur: Maurice Verdoncklaan 40 te 9050 Gentbrugge. Tel: 09.230.80.27

Bij Snoeck verscheen onlangs een bijzonder interessant boek **“150 Jaar Nieuwe Wandeling. Gevangenis Gent (1862-2012)”**.

Deze gevangenis werd gebouwd als “hulpgevangenis” voor het Rasphuis op de Coupure.

Enkele uitzonderingen niet te na gesproken weet de overgrote meerderheid van de Gentenaars weinig of niets over “t Prison van de Nieuwe Wandeling”. Ze kennen allen wel de ingangspoort, maar dat was het dan. Voor de meesten volstond dat, maar er waren er ook - en wij behoren daarbij - die graag iets meer wilden weten hoe dat er dat achter die muren uitzag en welk leven daar geleefd werd. Na de lectuur van dit boek zal men daar misschien niet alles over weten, maar toch bijna alles.

Voor ons was het allemaal nieuw en wij hopen hetzelfde voor onze lezers.

Het boek werd opgesteld door een 9-tal auteurs die volledig vertrouwd zijn met deze materie. Men krijgt een duidelijk overzicht over de evolutie van het penitentiair leven, de fundamentele wijzigingen die het ondergaan heeft in de loop der tijden. Wie kwam daar allemaal terecht? Het waren niet altijd misdadigers. Denk maar aan de Duitse bezettingen van 1914-1918 en van 1940-1944. En aan de repressie na de bevrijding die niet altijd op een correcte en rechtvaardige wijze verliep.

Wij zullen niet beweren dat alles perfect is, maar als men bedenkt hoe de situatie in de Middeleeuwen was, en ook nog daarna, dan moeten wij toegeven dat men nu toch wat menselijker geworden is. Bij de minste misstap, waar ondermeer begrepen was “niet geloven wat men verplicht was te geloven”, hing men te bengelen aan een galg of werd men het hoofd afgehakt,

Althans voor de gelukkigen die niet vooraf op de meest gruwelijke wijze gefolterd werden. Men moest ook niet veel mispikkelen om terecht te komen op een brandstapel, levend begraven te worden, de tong te worden uitgerukt, de oren en de neus afgesneden, in contact te komen met roodgloeiend ijzer, gevierendeeld te worden, in een grote ketel met kokend water te worden gegooid en andere onaangename grapjes. Dat kan misschien een troost zijn voor de huidige bewoners van de Nieuwe Wandeling.

Enfin, er valt nog enorm veel te doen, maar er is dan toch iets waarop onze wereld vooruitgegaan is.

Het boek heeft een formaat van 17 x 24 cm., telt 224 bladzijden en is zéér rijkelijk geïllustreerd, meer dan 200 afbeeldingen waarvan de grote meerderheid kleurenfoto's.

Te koop in de boekhandel. Prijs: 26 €.

Dixit Erik De Keukeleire; “Mijn allerlaatste publicaties!”. (Wait and see.)

“Spotlights op 105 Drieassers 301-403”

- Wat voorafging (1898-1923)
- Constructie (1923-1934)
- Renovatie (1946-1954)
- Liquidatie (1962-1974)
- Restauratie (Heden en toekomst)
- Presentatie: in beeld!!

Het zijn toch weer 357 bladzijden geworden met meer dan 550 foto's. Prijs: 15 €

135 jaar Openbaar Vervoer in Gent - Chronologie 1870-2011.

Van Paardentram Gent-Zuid – Dampoort tot “Hermelijn” naar Flanders Expo.

80 bladzijden - 260 mini-foto's. Prijs: 3 €

Eventueel bijkomende inlichtingen bij de auteur:

E-3 plein 93 te 9050 Ledeberg.

Tel. 09.230.47.05

Bij Houtekiet verscheen, van de hand van Schepen Mathias De Clercq, **“Dromen van Gent”**. Het was in zekere zin niet te vermijden dat dit een “politiek” boek zou worden en dat het verschijnt in het verkiezingsjaar 2012 zal daar ook wel niet vreemd aan zijn.

Wat ons wel een beetje stoort is dat het kan beschouwd worden als een compilatie van wat er in de laatste jaren in de media verschenen is over Gent. Het zal bij velen overkomen als een verdediging van het huidig beleid en kiespropaganda voor een toekomstig beleid. Dat mag natuurlijk, maar het moet dan wel in die optiek gelezen worden. Te vaak komen wij bij het lezen van veel passages tot de vaststelling: “Maar dat hebben wij een tijdje geleden, letter voor letter, al gelezen in het officieel perscommuniqué van het Stadsbestuur.”

Wij zouden zeggen: iedereen moet het maar eens lezen en er zijn eigen conclusies uit trekken.

Het is alleszins mooier verpakt dan de berg pape-rassen die wij binnen enkele maanden zullen aan-

treffen in onze brievenbus.

Het boek heeft een formaat van 14 x 22 cm., telt 185 bladzijden en is in de boekhandel te bekomen aan 17,50 €

Bij Lannoo verscheen, van de hand van Dirk Musschoot: **“100 Jaar TITANIC”**. Het verhaal van de Belgen en van de Nederlanders.

Op 15 april jl. was het 100 jaar geleden dat de “onzinkbare Titanic” met meer dan 1500 personen naar de bodem van de oceaan verdween, een ramp van toen ongekende afmetingen die 100 jaar later nog altijd in de belangstelling blijft staan.

Allemaal goed en wel, maar wat heeft dat eigenlijk met Gent te maken?

Wel, toch iets meer dan men aanvankelijk zou kunnen vermoeden: onder de 2.200 passagiers waren er 27 Belgen, waaronder 1 Gentse, namelijk Mathilde Pede, die hier in 1874 geboren werd in de “Cité Ouvrière”.

Zij werkte een tijdje als meid in de “Valentino” op de Kuiperskaai, maar trok dan naar Engeland waar ze trouwde met een Joodse Hongaarse beeldhouwer.

Zij richtte er een bloeiend naaiatelier op, maar toen haar man regelmatig belangrijke opdrachten kreeg uit Canada, besloten zij te emigreren en in april scheepten zij in op de “Titanic”.

Van de 27 Belgen overleefden slechts 7 de ramp, waaronder onze Mathilde Pede; haar man verdronk.

Zij vestigde zich in Montreal waar zij een nieuw leven opbouwde en waar zij zeer populair werd als zangeres. Zij kwam nog verscheidene malen naar Gent op familiebezoek; een eerste maal in 1919 toen ze haar bejaarde moeder kwam bezoeken in de Rietstraat.

Zij stierf in Montreal in 1953. In dit boek is een hoofdstukje aan haar gewijd. Het boek geeft een zeer gedetailleerde beschrijving van de ramp: minuut per minuut kan men de dramatische gebeurtenis volgen, er wordt ook uitgebreid ingegaan op tal van bijkomende aspecten.

Het boek heeft een formaat van 26 x 21 cm. en telt 264 bladzijden. Het is rijkelijk geïllustreerd, wij telden er meer dan 200 foto's.

Te koop in de boekhandel voor 29,99 €.

H.C.

Onze warme dank aan alle leden, instellingen en verenigingen die ons bereid willig boeken, tijdschriften en andere bronnen van documentatie hebben geschonken.

Eén van onze betrachtingen is onder meer een jong publiek aan te spreken en te motiveren het centrum te bezoeken.

De bibliotheek wordt dan het trefpunt van studenten, soms onder de leiding van hun leraar om de weg te wijzen in de arcana van onze werking, wat zeer aanmoedigend is.

Wie lid is of wordt van “De Oost-Oudburg” (zetel Sint-Amansberg) of van de “Heemkundige en Historische kring Gent” wordt als lezer ingeschreven en kan kosteloos ontlene en bovendien door wederzijdse kennismaking met andere bezoekers het verleden herbronnen.

Kom even langs - geen drempelvrees - iedereen is welkom en verzekerd van een warm onthaal.

Wekelijks ontvangen wij dankbaar onze trouwe bezoekers, onthalen wij met vreugde de nieuwe leden en trachten wij een maximum aan service te verlenen. Wij waarderen de inzet van de ploeg vrijwilligers en idealisten, die onbaatzuchtig ijveren voor het welzijn van het Documentatiecentrum.

Ons publiek, dat regelmatig aanwezig is op de openingsuren, verdient eveneens onze dank voor de aanmoediging tot verdere ontluiking van de werking. Dit alles spoort ons aan, in de toekomst, nog meer hulp te bieden bij “researchwork”.

Zoals elk jaar al mijn sympathie en warme dank voor de hulp en de morele ruggesteun.

De bibliothecaresse,

Mevr. VAN GELUWE-EGGERMONT A.

DIT BESTAAT NIET MEER!

Het Pand vóór de restauratie.
Foto's genomen 30 December 1962.